

— EEDER —
EDEBÎ ELEŞTİRİ DERGİSİ
ISSN: 2602-4616

Cilt V, Sayı I, Yıl 5, Mart 2021

Makale Adı /Article Name

<p>Şairi Bilinmeyen Manzum Bir Hz. Ali Cenknâmesi: Hz. Ali'nin Melik İle Cengi</p>	<p>A Poetic Cenkname About Hz. Ali Whose Poet is Unknown: The Battle of Hz. Ali with Melik</p>
--	--

Yazar/Author

Maşallah KIZILTAŞ
Dr., Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, kiziltas.masallah@gmail.com
 ORCID: 0000-0003-0055-5367

Yayın Bilgisi/Article Information

Yayın Türü: Araştırma Makalesi
Gönderim Tarihi: 12.01.2021
Kabul Tarihi: 23.02.2021
Yayın Tarihi: 31.03.2021
DOI: 10.31465/eeder.858768
Sayfa Aralığı: 57-96

Kaynak Gösterme/Citation

Kızıltaş, Maşallah (2021). “Şairi Bilinmeyen Manzum Bir Hz. Ali Cenknâmesi: Hz. Ali'nin Melik İle Cengi”, *Edebî Eleştiri Dergisi*, C V, S I, s. 57-96.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen “ETİK KURUL ONAYI” gerektirmemektedir.)

ÖZ

Türklerin İslamiyet'i kabulünden sonra İslamiyet'i yaymak ve fetih idealini gerçekleştirmek üzere mücadelelerde bulunması, cenknâme gibi türlerin yaygınlaşmasını sağlamıştır. İncelediğimiz metin bir Hz. Ali Cenknâmesi'dir. Hz. Ali'nin gazaları ve gazalarda gösterdiği kahramanlıklar, Türk edebiyatında sadece yazarlar değil, okurlar tarafından da oldukça rağbet edilen konulardandır. Hz. Ali'nin; Hz. Muhammed'in hem amcası oğlu hem de dâhaları olmasına rağmen uğradığı mağduriyet, İslamiyet'in yayılışında aldığı aktif rol ve İslamiyet'e yaptığı büyük hizmetler, bu rağbetin başlıca sebeplerindedir. Bu çalışmada, üç nüshasına ulaştığımız Hz. Ali Cenknâmesi'nin tenkitli metni oluşturulmuş ve incelemesi yapılmıştır. İncelemede önce eserin nüshaları tanıtılmış; sonra şekil, muhteva ve dil özelliklerine değinilmiştir. Yapılan inceleme sonucunda Cenknâme'nin diğer Hz. Ali cenknâmeleriyle benzer özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Cenknâme'nin üç nüsha üzerinden oluşturulan tenkitli metni 241 beyit olup eserin müellifi belli değildir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Ali, cenknâme, dinî-kahramanlık hikâyeleri, tenkitli metin.

ABSTRACT

After the Turks accepted Islam, their struggling to spread Islam and realize the ideal of conquest have enabled species such as Cenknâme to become widespread. The text we are examining is a Hz. Ali Cenknâmes. Hz. Ali's wars and his heroism in wars are among the subjects that are highly sought after not only by writers but also by readers in Turkish literature. Hz. Ali is both Prophet Mohammad's cousin and his son-in-law, he has had great contributions to Islam and he has experienced aggrievement. All these are among the main reasons of this popularity. Three transcripts of this cenkname have been attained, a critical text has been formed through these transcripts and has been analysed. In the analysis, first the transcripts have been introduced and then its form, content and linguistic features have been touched. As a result of this analysis, it has been determined that this cenkname has similarities with other cenknames. The critical text formed through these transcripts is 241 couplets and its poet is unknown.

Keywords: Hz. Ali, cenknâme, spiritual heroic stories, critical text.

GİRİŞ

Cenknâmeler savaş ve kahramanlık olaylarının anlatıldığı eserlerdir. Olay örgüsüne dayalı bu eserler, umumiyetle bir kahraman etrafında şekillenir. Bu kahraman toplumun ihtiyaç duyduğu, hayal ettiği güç ve otoriteyi haiz bir kişiliktir. İnsanlık tarihi, tabiri caizse, bir savaş tarihidir. Dolayısıyla toplumların oluşturdukları destan, hikâye vb. edebî ürünlerin büyük oranda savaş ve kahramanlığa dair olması hiç de şaşırtıcı değildir.

Doğu toplumları da savaşçı kimlikleriyle ön plandadır. Türklerin tarih boyunca yaptığı mücadele ve savaşlar, halkın muhayyilesinde savaş ve kahramanlığa dair tesirler bırakmıştır. Bu durum, halkın cenknâme gibi savaş ve kahramanlığa dair edebî türlere olan ilgisini artırmıştır. Cenknâmelerin Anadolu'da vücut bulmasının nedeni bu duruma bağlanabilir. Özellikle uzun kış gecelerinde bu hikâyeler, meddahlık geleneğinin de tesiriyle kahvehane gibi insanların toplandığı yerlerde anlatılmış ve dramatize edilmiştir. Sözlü olarak başlayan bu anlatı geleneği, eserlerin yazıya geçirilmesiyle günümüze kadar ulaşmıştır.

İsmet Çetin'in Fuad Köprülü'den aktardığı bilgiye göre, (Çetin, 1997: XXXI) Türk halk anlatı geleneği üç kaynaktan beslenmiştir:

- a. Eski Türk geleneği
- b. İslâm geleneği
- c. İran geleneği

Türklerin İslamı kabulünden sonra Türk halk anlatısını etkisi altına alan İslam geleneğiyle birlikte, İslam büyüklerinin hikâyeleri halk arasında anlatılagelmiştir. Destanî halk hikâyeleri de diyebileceğimiz *Hz. Ali Cenkleri*, *Hamza-nâme*, *Müseyyeb-nâme* ve *Ebû Müslüm-nâme* gibi hikâyeler, Arap veya İranlı kahramanlar çerçevesinde şekillenmiştir. Bu hikâyelerin coğrafyası da Anadolu değildir. İslamî

kimlikten dolayı Anadolu halkı bu hikâyelere gereken ilgiyi göstermiş (Demir ve Erdem, 2006: 108), başta Hz. Muhammed olmak üzere Hz. Ali, Hz. Hamza, Battal Gazi gibi önemli kişiliklerin hayatlarına dair hikâyeler, halk arasında yayılmaya başlamıştır (Küçük, 2014: 16).

Anadolu'da, kahramanlıkları halk arasında dilden dile dolaşan İslam büyüklerinden biri de Hz. Ali'dir. Bu durumun böyle olmasının sebebi; Hz. Ali'nin Hz. Muhammed'in amcası oğlu ve damadı olması, İslam'ın yayılmasında aktif rol almış olmasının yanında halifelik konusunda yaşanan çelişkiler, çocuklarının yani Hz. Muhammed'in torunlarının öldürülmesi ve ehlibeytin sonraki dönemlerde yaşadıklarıdır. Ehlibeyit etrafında oluşan mağduriyetlerin Türk halkı arasında Hz. Ali'ye olan sevgiyi daha da büyüttüğü ve Hz. Ali'nin kahramanlıklarının olağanüstü motiflerle süslenmesine, menkıbevî bir boyuta taşınmasına sebep olduğu unutulmamalıdır. Hz. Ali'nin halk arasında, savaşçı kimliğinin yanında dinî ve ilmî bir sembol hüviyeti de mevcuttur. Zira, Hz. Peygamber bir hadisinde “Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır.” (أَنَا مَدِينَةُ الْعِلْمِ وَ عَلِيٌّ بَابُهَا) (Taberânî, 1983: 66) buyurmuştur. Hz. Ali'nin muhtelif alanlardaki bu üstün meziyetleri, halkın muhayyilesine ideal tip olarak yerleşmesini sağlamıştır. İdealize edilen bu tipin etrafında destanvârî hikâyelerin oluşması ise bu algının bir sonucu olduğu gayet açıktır.

İsmet Çetin, Hz. Ali cenknâmelerinin kaynağını Arap-İslam geleneği olarak gösterir. Ona göre bu hikâyeler, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu sahasında tercüme, adapte veya telif edilmiş, İslamiyet'ten önceki “alp” tipinin maddi unsurlarıyla “velî” tipinin manevî unsurlarını bünyesinde taşıyan “gazi” tipi çevresinde şekillenen dinî destanlardır (Çetin, 1997: XXX).

Üzerine çalışma yaptığımız Hz. Ali Cenknâmesi'nde olduğu gibi cenknâmelerde asıl vurgulanmak istenen husus, gayrimüslimlere karşı yapılan mücadele ve sonrasında mücadele edilen topluluğun Müslüman olmasıdır (Küçük, 2014: 18). Çünkü bir Müslüman için hayattaki en önemli mesele, Müslüman olmayan bir bireyin İslam dinine girmesini sağlamaktır. Cenknâmelerde bu nihaî hedefe ulaşma gayreti her zaman nazarlara sunulmaya çalışılır.

1. Hz. Ali ile Melik'in Cengini Anlatan Cenknâme'nin Nüshaları

Bu çalışmada, ikisi tarafımızdan tespit edilen nüshalarla beraber nüsha sayısı üçe ulaşan ve müellifi belli olmayan Hz. Ali ile Melik adlı padişahın mücadelesini anlatan Cenknâme'nin tenkitli metni oluşturulmuş ve hikâyenin çeşitli yönlerden incelemesi yapılmıştır:

a. 06 Mil Yz A 7837/1 Arşiv No.lu Nüsha

Nüsha Milli Kütüphane'de, 06 Mil Yz A 7837 no.lu yazma eserin 2b-10a varakları arasındadır. Eserin istinsah tarihi 28 Safer 1256'dır.¹ Hicrî olan bu tarih, miladî olarak 1 Mayıs 1840 tarihine denk gelmektedir. İstinsah tarihi, yazma eserin 10b-25a varakları arasında olan Muhammed Hanife'nin kahramanlığının anlatıldığı “Tevârih-i Hanîfe Budur” başlıklı metnin sonunda verilmiştir. Nüsha “Tevârih-i Alî

¹Yazma eserdeki istinsah tarihi 1259 olarak da okunabilmektedir. Eserin Milli Kütüphane'de olan istinsah kaydı da 1259'dur. Nüsha üzerine çalışma yapan değerli araştırmacı Aslıhan Öztürk de nüshanın istinsah tarihini 1259 olarak vermiştir. Tarih dikkatlice incelendiğinde “9” gibi okunan rakamın kuyruğu ve üst tarafında mürekkep birikmesi olduğu görülmektedir. Bu durum, bizi bu rakamın “6” olmasının daha büyük ihtimal olduğu sonucuna götürmektedir. Yine de tarihin 1259 olması da ihtimal dâhilindedir.

Budur” başlığıyla başlamaktadır. Kütüphane kayıtlarındaki katalog bilgilerine göre nüshanın içinde olduğu yazma eser; 165x110-120x85 mm ebatlarındadır, çift sütunludur, harekeli nesihle kaleme alınmıştır, eserin satır sayısı 11’dir. Eserin sağ kapağı düşmüş, şirazesı dağılmıştır. Eser, sırtı ve sol kapak kenarları bordo meşin, sol kapağı desenli kâğıt kaplı mukavva bir cilt içerisindeydir. Konu başları ve cetveller kırmızıdır, rutubet lekelidir. Nüsha Milli Kütüphane’ye “Menâkıb-ı Hazret-i Ali” ibaresiyle kaydedilmiştir. Toplamda 170 beyittir. Nüsha,

*Hağ yolunda her kim kıldı ğazā
Rağmet-i Hağ anlara virdi Ğudā*

beytiyle başlamış,

*Fā‘ ilātün fa‘ ilātün fā‘ ilāt
Vir şalavāt Muğammed’e eş-şalāt*

beytiyle sona ermiştir.

Bu nüshanın edebî açıdan değeri tartışmalıdır. Zira nüshada birçok beyitte vezin, anlam ve yazım bozukluğu mevcuttur. Özellikle vezin bozuklukları azımsanmayacak derecededir. Beyitlerdeki aksaklıklar ancak diğer nüshalarla karşılaştırılınca düzeltilebilmektedir. Nüsha üzerine Aslıhan Öztürk (2018) bilimsel bir çalışma yapmıştır. Değerli araştırmacı, nüshadaki mezkûr sıkıntılardan dolayı oluşturduğu transkripsiyonlu metni haklı olarak bu aksaklıklardan kurtaramamıştır. Aşağıda söz konusu bozukluklardan bazıları zikredilmiştir:

*Didi kim ey hālını bilmez kişi
‘Aqlını dār nā geldüñ bu işe* (7b / 9. beyit)

*Melik sencilisi ol tenha eyledi
Kağıyup gel be-herze söyledi* (6b / 6. beyit)

*Tag u taşu kuşatmışdur bir şehri var
Cümle halkı ben ner bir şehri var* (3a / 2. Beyit)

*Melik eydür ey bāzırgān ebsem ol
Deli oldun ‘aqlına bir bāre bul²* (7a / 1. beyit)

*Güneşe karşı yalıyor berğ urur
Taşınıñ her birisi şu‘le vurur* (3b / 4. Beyit)

b. 06 Mil Yz A 6933/2 Arşiv No.lu Nüsha

Bu nüsha da Milli Kütüphane’de, 06 Mil Yz A 6933 arşiv no.lu yazma eserin 87b ile 95a varakları arasındadır. Yazma eserin istinsah tarihiyle ilgili eserin sonunda iki tarih vardır. Birinci tarih 25 Muharrem 1226 (19 Şubat 1811)’dir. Diğer tarih ise 25 Muharrem 1227 (9 Şubat 1812)’dir. Muhtemelen ilk tarih eseri istinsah etmeye başlama, ikinci tarih ise eserin istinsahının bitirildiği tarihtir. Eserin müstensihî Hüseyin Bin Monla Halil’dir. Kütüphane kayıtlarındaki katalog bilgilerine göre 193x132-165x87 mm. ölçülerinde olan eser, harekeli nesihle yazılmıştır. Eserin her sayfasında 15 satır vardır, kâğıdı suyolu filigranlıdır. Eser; şemseli, sırtı siyah meşin, cilt kapakları desenli kâğıt kaplı, mukavva bir cilt içerisindeydir. Söz başları kırmızıdır, rutubet lekelidir. Eser kütüphaneye “Cenknâme-i Hz. Ali” ibaresiyle kaydedilmiştir. Eser toplam 227 beyitten müteşekkildir. Nüshanın başında herhangi bir başlık yoktur, serlevha boşdur. Eser besmeleyle başlamıştır. Nüshanın ilk beyti,

²Diğer nüshalarla karşılaştırıldığında “bāre” kelimesinin “çāre” olduğu anlaşılmaktadır. Diğer beyitler de diğer nüshalarla karşılaştırıldığında düzeltilebilmektedir.

*Hağ yolunda her kim ol kıldı ğazā
Rağmet-i Hağ anlara kıldı sezā*

son beyti ise,

*Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilāt
'İşk ile vir Muştafā'ya şalavāt*

şeklindedir. Nüşhada bazı yerlerde harekelendirmede özensizlik göze çarpmaktadır. Bazı yerlerde hareke kullanılmamış, bazı yerlerde ise harekenin üstün mü ötre mi olduğu karıştırılabilmektedir. Bu olumsuzluklara rağmen nüsha, diğer nüshalara göre hem beyit sayısı hem de beyitlerin vezin ve anlam bütünlüğü açısından en önde olan nüshadır. Bu nedenle tenkitli metin bu nüsha temelinde oluşturulmuştur.

c. 06 Mil Yz A 9260/2 Arşiv No.lu Nüsha

Milli Kütüphane'de 06 Mil Yz A 9260 arşiv no.lu yazma eserin 21b-27a varakları arasında olan nüsha, harekeli nesihle yazılmıştır. Her sayfasında 15 satır vardır. Toplamda 170 beyittir. Kütüphane kayıtlarındaki katalog bilgilerine göre eser, 220x165-180x105 mm. ölçülerindedir. Eserin kâğıdı harf filigranlıdır. Üzeri aşınmış kahverengi, meşin kaplı, mıklepli bir cilt içerisindedir. Nüşhanın başında serlevhada "Hz. Ali" başlığı, sonra ise besmele vardır. Eserin istinsah tarihi ve müstensih bilgisi mevcut değildir. Nüsha,

*Oturur bir gün Resül-ı bā-şafā
Nebiler şāhı Muğammed Muştafā*

beytiyle başlamış,

*Didi kim ol Tañrı 'dur hağ Resül
'Aşğ ile girdim bu yola yüz uşül*

beytiyle sona ermiştir.

2. Cenknâme'nin Şekil Özellikleri

2.1. Nazım Şekli ve Vezin

Hikâye mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. 241 beyitten müteşekkildir. Kısa bir kalıp oluşu nedeniyle (İpekten, 2016: 231) birçok mesnevi gibi bu Cenknâme de remel bahrinin "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbıyla yazılmıştır. Cenknâme'nin vezni eserin son beytinde verilmiştir:

*Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilāt
'İşk ile vir Muştafā'ya şalavāt (241)*

a. İmale

Metinde karşımıza en çok çıkan aruz uygulamasıdır. Kapalı hece gereken yerlerde açık heceyi biraz uzatarak okumak (Dilçin, 2016: 13) olan imaleye, metinde hemen hemen her beyitte başvurulmuştur:

*Eydeserüm bir 'acāyib dāsītān
Kim müşerref ola andan gūş-ı cān (3)*

*'Alī'den korkar be-gāyet ol la'in
Yūzi kara içi tolu kibr [ü] kīn (16)*

*Dostluğūña yaradıldı kā'ināt
Saña imān getüren buldı necāt (32)*

b. Med

İki kapalı hece arasında bir açık hece bulunması gerektiğinde, sonu bir uzun ünlü ve bir ünsüzle biten birinci heceyi imaleden biraz daha uzun okumaktır. Son iki harfi ünsüz olan Arapça, Farsça ve Türkçe sözcüklerde de yapılır (Dilçin, 2016: 14-15). Metinde 19 med uygulaması yapılmıştır:

*Yılda bir kez mālımız alur ḥarāc
Yalın eyler hem bizi muhtāc aç* (13)

*‘Alī eydür çok yaşa ey nām-dār
Dā’imā görmeyesin derd-i şümār* (108)

*Gitdi mālum bir atum var bir başum
Ḥaḫ Te‘ālā ḥayr eyleye işüm* (110)

Med uygulaması aruzda kusur sayılmaz, bilakis ahengi artırmak için başvurulan yöntemdir (İpekten, 2016: 151). Yalnız med eğer Türkçe kelimelerde yapılırsa çok büyük kusur sayılır (İpekten, 2016: 155). Metinde birkaç mısra da Türkçe kelime ve eklerde med yapılmıştır:

*Meymene vü meysere kılup cenāh
Cümlesi andan girdi pür-silāh* (204)

*Bāzırgānam ayrıldum yoldaşdan
Çok serencām geldi geçdi başdan* (109)

c. Vasl

İki kelimenin birleştirilmesi, birlikte okunmasına denir (İpekten, 2016: 142). Cenknâme’de 62 kez vasl uygulaması yapılmıştır:

*Ḥaḫ yolunda her kim ol kıldı gāzā
Raḥmet-i Ḥaḫ anlara virdi Ḥudā* (1)

*Senüñ için kâ’im oldı nüh felek
Yir [ü] gök uçmaḫ tamu ins ü melek* (31)

d. Zihaf

Uzun okunması gereken hecelerin kısa okunmasına denir (İpekten, 2016: 142). Metinde 39 zihaf uygulamasına yer verilmiştir:

*Mecūsiyye kal‘ası dirler aña
Vaşfin işiden kişi kalur taña* (20)

Bir aruz kusuru olan zihaf, metinde çok fazla uygulanmış olsa da umumiyetle zihaf yapılan yabancı kökenli kelimelerin Türkçe söyleyişe uydurularak kusurun bertaraf edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Özellikle zihafın çoğu “‘Alī” sözcüğünün ikinci hecesinde yapılmıştır. Şair büyük ihtimalle kelimeyi Türkçe telaffuzuyla kullanmıştır:

*Sarhoş idi ol Melik’in göñli şād
‘Alī’ye şundi kadeḫ ol nā-murād* (112)

*‘Alī eydür ey güzel yüzlü Melik
İçdügüm yok ey şeker yüzlü Melik* (113)

*Oturur bir gün Resül-i bā-şafā
Nebīler şāhı Muḥammed Muştafā* (5)

Cenknâme metinleri incelendiğinde, bu metinlerde aruz kusurlarına çokça rastlansa da (Çetin, 1997: 98) incelediğimiz Cenknâme'de sadece 11 mısradaki vezin bozukluğu dikkati çekmekte, geleneksel Hz. Ali cenknâmelerine göre daha az aruz kusuru olduğu görülmektedir. Metinde 12a, 12b, 18a, 21b, 97a, 109a, 144a, 152a, 207b, 210a, 240b mısralarında vezin bozukluğu mevcuttur.

2.2. Kafiye ve Redif

a. Mücerred Kafiye

Kafiyenin yalnız revî harfiyle yapılanına denir (Aydın, 2004: 25). Metinde en çok kullanılan kafiye çeşididir. 135 beyit bu kafiyeyle kurulmuştur:

File çangal urdı meydân izledi
Yidi yüz biñ er buları gözledi (171)

Pehlûvân irdi 'Alî'nüñ kahtına
Bağdı anuñ yarağına yatına (172)

Vey ki kaçıldı işidüp ol kâfir
Eyle haykırdı gözinden kan döker (178)

b. Mürdef (Müreddef) Kafiye

Reviden önce gelen ve ridf adı verilen “elif”, “vav” ve “ye” harflerinden birinin kafiyeli olarak kelimeye bulunması ile yapılır (Aydın, 2004: 26). Metinde 77 beyitte bu kafiye çeşidi kullanılmıştır:

Melik ile kamu begler şād u kām
Katlarında ne helāl u ne harām (99)

İzzet idüp ol Melik ol nā-murād
Taht üzerinde oturmuş göñli şād (100)

c. Mukayyed Kafiye

Reviden önce gelen “elif”, “vav”, “ye” harfinin dışında bir harfin tekrarı ile oluşan kafiyedir (Aydın, 2004: 27). Mukayyed kafiye Cenknâme'de 5 beyitte kullanılmıştır:

Tag u taşu kuşatmış bir şehri var
Cümle halkı mārā beñzer zehri var (18)

Böyle diyüp Mālik'e 'azm eyledi
Melik'e varmağığa rezm eyledi (74)

d. Müesses Kafiye

Reviden önce gelen “elif” ve elif ile revî arasında harekeli bir harf getirilmesiyle yapılan kafiyedir (Aydın, 2004: 28). Metinde 4 beyit bu kafiyeyle oluşturulmuştur:

Didi kim ey Döldül atum hāzır ol
Vaqt-i hācette baña key nāsır ol (68)

'Alî gördi kurulu meclis āleti
Melül oldı göricek bu hāleti (97)

Cenknâme'de 113 beyitte redif kullanılmıştır. Bu rediflerin 32'si kelime seviyesindedir. 17 beyitte ise kafiye kullanılmamış, kafiye olgusu redifle sağlanmıştır:

Yemen t̄ā 'ifesidür t̄ā 'ifemüz
Yanımızda yakındur düşmānımız (12)

Görüşüp esenleşüp aşhāb ile
Cümle aşhāb ağladı fūrkat ile (46)

Metinde 1 beyitte kafiye bozukluğu mevcuttur:

Cümlenüñ h̄āceti oldı tamām
Bunda h̄atim oldı hemān (240)

3. Cenknâme'nin Muhteva Özellikleri

3.1. Cenknâme'nin Tertibi

Cenknâme besmeleyle başlamıştır. Besmeleden sonra, Allah'ın hak yolunda savaşanları övdüğü ve sevdiğini anlatan bir tevhit kısmı yer almıştır. İki beyittir. Sonrasında doğrudan konuya girilmiş, “acayip” bir hikâye anlatılacağı okuyucuya bildirilmiştir. Daha sonraki beyit na'ttır. Bu beyitte Hz. Muhammed övülmüş ve ona salavat getirilmesi salık verilmiştir. Beşinci beyit itibariyle hikâye anlatılmaya başlanmıştır. Olay örgüsünün merkezinde diğer cenknâmelerde olduğu gibi Hz. Muhammed vardır. Hz. Ali başta olmak üzere diğer sahabeler Hz. Muhammed'e bağlı, onun emir ve çevresinde bulunurlar. Hz. Muhammed diğer cenknâmelerde olduğu gibi bu metinde de hikâyenin başlangıcında oturmuş ashabıyla sohbet etmektedir (Çetin, 1997: 104-106):

Oturur bir gün Resül-i bā-şafā
Nebîler şāhı Muḥammed Muştafā (5)

H̄āzır idi cümle aşhāb-ı velī
Hem erenler serveri şiri 'Alī (6)

Cenknâmelerde Hz. Muhammed ashabıyla otururken ansızın bir kişi gelir ve bir problem ortaya konur ve problemi Hz. Muhammed çözer (Çetin, 1997: 106-107). Hz. Ali'nin Melik ile olan cengini anlatan bu hikâyede de aynı durum söz konusudur. Yemenli bir Arap, içinde bulunduğu müşkül durumu Hz. Muhammed'e anlatır. Hz. Muhammed bu sorunu çözmek için Hz. Ali'yi görevlendirir. Hz. Muhammed, sorunu çözmek için Hz. Ali'yi görevlendirirse de olay örgüsünün hep merkezindedir, vakaları sürekli yönlendirir (Çetin, 1997: 107). Hz. Ali gayrimüslim olan düşmanla savaşır, onları yener ve İslam'a davet eder. Düşman Müslümanlığa geçer ve hikâye sona erer (Çetin, 1997: 113). İncelediğimiz Hz. Ali Cenknâmesi'nin tertibi diğer klasik cenknâmeler gibidir. Cenknâme'nin bitiş bölümü geleneğe uyularak kalıp ifadelerle oluşturulmuştur:

Cümlenüñ h̄āceti oldı tamām
Bunda h̄atim oldı hemān (240)

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilāt
'Işk ile vir Muştafā'ya şalavāt (241)

3.2. Cenknâme'nin Özeti

Bir gün Hz. Muhammed ashabı ve Hz. Ali'nin olduğu bir mecliste otururken ansızın Yemenli bir Arap gelir ve Hz. Muhammed ile oradaki topluluğa saygı gösterip ağlayarak derdini anlatmaya başlar. Yemenli olduğunu, yakınlarında olan düşmanlarının mallarına el koyduğunu, insanları esir aldığını; ayrıca düşmanlarının ateşe taptığını dile getirerek yardım ister. Yemenli Arap; düşmanlarının padişahının Ali'den çok korktuğunu, Ali'nin Zülfikâr'ının ününü işittiğini, şehrinin dağ ve taş kuşattığını, şehirdeki insanların zehirli bir yılanla benzediğini, şehirdeki kalenin

gökyüzüne dokunacak kadar yüksek olduğunu tek tek anlatır. Bu konuşmaları dinleyen ashap oldukça üzülür. Hz. Ali ise insanlara yapılan bu zulüm karşısında galeyana gelir ve coşkunlaşır. Akabinde, mazlum insanları bu müşkül durumdan kurtarmak için Hz. Muhammed'den izin ister. Hz. Muhammed, ilk başta Hz. Ali'yi yalnız göndermekte tereddüt eder; ama sonrasında Allah'a tevekkül ederek Hz. Ali'ye gerekli izni verir. Hz. Ali, Hz. Muhammed'den destur alınca hemen Zülfikâr'ı kuşanıp Döldül'e süvar olur ve yola koyulur. Hz. Muhammed'in mucizesiyle yedi kat yer yarılr, Hz. Ali altı aylık mesafeyi altı günde alır ve kaleye ulaşır. Kale oldukça yüksek yapıdır. Kuş bile oraya uçmaya üşenir. Bu görkemli kalenin içindeki gözcüler Hz. Ali'yi fark ederler ve hemen Melik'e, oldukça heybetli ve yalnız birinin atlı olarak kaleye yaklaştığını haber verirler. Bunun üzerine Melik, üç kişinin onun yanına varıp ona nereden geldiğini sormalarını ve o kişiyi huzuruna getirmelerini emreder. Hz. Ali'ye üç haseki gider ve Melik'in kendisini görmek istediğini bildirir. Hz. Ali bu nazik davete icabet eder ve kaleye doğru yol alır. Kaleye giren Hz. Ali, çevreyi dikkatlice inceler ve kalenin içindeki çeşitli silahları görür. Kalenin içinde ilerleyen Hz. Ali, üç bin kişiye yakın bir insan topluluğunun da kalede olduğunu görür. Türlü silah ve binlerce heybetli askeri gören Hz. Ali, bu müşkül durumdan kurtulmak için Allah'a dua eder. Kale içinde ilerleyen Hz. Ali, kale içindeki sarayda kızıl altın yapılı, gökyüzüne doğru uzanmış yüksek bir köşk görür. Hz. Ali köşte Melik'in katına girer. Saygıyla selam veren Hz. Ali'ye Melik ve yanındakiler yerlerinden kalkarak mukabelede bulunurlar. Melik, Hz. Ali'ye oldukça saygı gösterir. Hz. Ali etrafına bakınca Melik ve etrafındakilerin zevk ü sefa içinde olduklarını görür. Kızlar dans etmekte, içkiler içilmektedir. Melik, Hz. Ali'ye kim olduğunu sorar. Hz. Ali kimliğini gizler; tüccar (bezirgân) olduğunu, malını yitirdiğini söyler. Zevk ü sefadan sarhoş olan Melik, Hz. Ali'ye de şarap ikram eder. Hz. Ali içmediğini söyleyerek bu ikramı kabul etmez. Bu esnada kaleye heybetli biri gelir, beraberinde kesik bir baş vardır, bu kişi Melik'in düşmanı olan Hz. Ali'nin başını kestiğini iddia eder ve bunun karşılığında Melik'ten kızını ister. Bu habere Melik oldukça sevinir ve kızını verdiğini söyler. Bunun üzerine Hz. Ali; bu kişinin yalancı olduğunu, Ali'yi bezirgânlık yaptığı Mekke'de gördüğünü, onun çok güçlü biri olduğunu, kesik başın Ali'ye ait olmadığını ifade eder. Ali'yi ziyadesiyle övdükten sonra bu yalancı kişiyle başa baş vuruşmak istediğini Melik'e bildirir. Melik, Hz. Ali'nin bu isteğine müsaade eder. Hz. Ali Döldül'e süvar olur, Zülfikâr'ı kuşanır, Allah'a zafer için dua eder. Meydana bir fil getirilip mel'un kişiye verilir, bu kişi file biner. Bu mel'un şahıs Hz. Ali'ye elimi öp ki seni affedeyim diye teklifte bulursa da Hz. Ali, Allah'ın kullarına yardımcı olacağını, onun kendisine fırsat vermesi halinde başını keseceğini söyler. Hz. Ali ile mezkûr şahıs dövüşmeye başlar. Mücadele esnasında Cebrail gökten iner ve Hz. Ali'ye yardım eder. Hz. Ali ile mezkûr şahıs belli bir süre çarpışır ve sonunda Hz. Ali şahsın ve filin kafasını keser. Hz. Ali ardından kimliğini açıklar ve "Aliyyü'l-Murtaza" olduğunu, Mekke'den geldiğini, Melik'in ve dine gelmeyenlerin başını keseceğini ikrar eder. Melik'e bağlı beyler, Melik'in dine dönmesini yoksa Hz. Ali'nin herkesi helak edeceğini ifade ederler. Bunun üzerine Melik yüz bin asker seçmelerini emreder. Bu askerler Hz. Ali'ye karşı saldırıya geçerler. Hz. Ali'ye melekler de yardım eder ve yüz bin er çok kısa zamanda helak olur. Ardından altı yüz bir asker daha Hz. Ali'ye hücum eder. Hz. Ali yine Allah'a sığınır ve dua eder. Daha sonra Hz. Ali haykırarak kâfire saldırır, birçok askeri öldürür. Akabinde gücü tükenen Hz. Ali, yine Hz. Peygamber'e salavat getirir. Allah Cebrail'e emreder ve Resul'ün Hz. Ali'ye yardıma gitmesini ister. Cebrail Hz. Muhammed'in yanına gelir ve Hz. Ali'nin müşkül durumda olduğunu ve yardıma gitmesini ister. Bunun üzerine Hz. Muhammed otuz üç bin sahabeyle ata biner. Hz. Muhammed'in mucizesiyle yeryüzü

yedi kat yarılır ve hemen Hz. Ali'nin yanına ulaşırlar. Hz. Muhammed'i karşısında gören Hz. Ali oldukça sevinir. Bütün ashap cenk edip kâfiri perişan eder. Melik ise aman dileyip İslam'a gireceğini ifade eder. Ardından Hz. Ali Melik'i gözlerinden öpüp Hz. Muhammed'in huzuruna götürür. Melik, Hz. Muhammed'in huzurunda Müslüman olur. Sonrasında on bin er de Müslümanlığı seçer. Hepsini batılı terk edip hak dini öğrenir ve mescit inşa eder. Hz. Muhammed, Hz. Ali ve diğer ashap hep birlikte yine Mekke'ye doğru yola çıkarlar.

3.3. Şahıs Kadrosu

a. Hz. Muhammed

Hz. Muhammed metinde olayın merkezindedir. Hikâyede herkes onun emrindedir. Klasik cenknâmelerde olduğu gibi ortaya çıkan sorun, Hz. Muhammed'in talimatı ve Hz. Ali'nin eliyle çözülmektedir. Hikâyede zor duruma düşen Hz. Ali'yi maceranın sonunda Hz. Muhammed kurtarmaktadır. Hikâyenin sonunun böyle olmasının asıl sebebi, hikâyedeki ana karakter kim olursa olsun Hz. Muhammed'in ondan üstün olduğu mesajını vermektir. Aşağıdaki beyitte Hz. Muhammed'den peygamberlerin şahı olarak bahsedilmiştir:

*Oturur bir gün Resûl-i bâ-şafâ
Nebîler şâhı Muhammed Muştafâ* (5)

Hikâyede bazen Hz. Muhammed'e salavât getirilmesi de salık verilmektedir:

*Mu'cizâtıdır Resûl'ün ey dede
Vir şalavât 'ışk ile sen Ahmed'e* (4)

b. Hz. Ali

Olay örgüsü Hz. Ali çevresinde cereyan etmektedir. Hikâyede *şîr-i Huda, Aliyyü'l-Murteza, Tanrı arslanı, erenler serveri* gibi sıfatlarla tavsif edilmiştir. Hz. Ali, hikâyede Melik'e kendini tüccar olarak tanıtmış ve Hz. Ali'yi tanıdığını ifade ettikten sonra Hz. Ali kendini şöyle betimlemiştir: Ali gibi pehlivan dünyaya gelmemiştir, heybetinden kimse aman bulamaz, bir narasıyla bin eri mahveder, Düldül'e binse Zülfikâr'ı kuşansa yedi yüz bin asker yok olur, bir darbeyle Hayber'i yıkmıştır, yedi yüz bin kahramanı yok etmiştir...(136-143) Hz. Ali cenknâmelerde kahramanlıkları, ahlakı, fazileti cihetiyle ön plana çıkmaktadır. Çalışmamıza konu olan hikâyede ise Hz. Ali'nin, daha çok kahramanlık ve cesareti ile ön plana çıktığı görülmektedir. Yukarıda zikrettiğimiz 136-143 beyitleri arasındaki Hz. Ali betimlemelerinde Hz. Ali'nin bu yönü vurgulanmıştır.

c. Yemenli Arap

Bu kişi olayın başlatıcısıdır. Hikâyedeki olay örgüsü, Yemenli Arap'ın uğradıkları mağduriyeti dile getirmesiyle başlamıştır. Hikâyede Yemenli Arap ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Arap ve Yemenli olduğundan bahsedilmiştir. Yemenli Arap uğradıkları zulmü Hz. Muhammed'e anlatmıştır. Hz. Muhammed de mağduriyeti gidermek isteyen Hz. Ali'ye izin vermiştir. Sonrasında olaylar gelişmiştir.

d. Melik

Ateşe tapan bir toplumun padişahıdır. Hikâyede "Mâlik" veya "Melik" kelimesiyle isimlendirilmiştir. Buradaki "Mâlik/Melik" kelimesinin kral anlamındaki bir unvan mı yoksa özel isim mi olduğu belirsiz olsa da Yemenli Arap Melik'i anlatırken "mâlikinin" ifadesini kullanmıştır. Kelimenin bu anlamından yola çıkılacak olursa sözcüğün "bir toplumun kralı, padişahı" anlamında kullanıldığı sonucuna ulaşılabilir. Unvan olarak kullanılan bu kelimenin, tenkitli metinde özel

isim gibi telakki edilerek baş harfinin büyük harfle yazılması daha uygun görülmüştür. Yemenli Arap Melik'i şöyle anlatmıştır:

*Mâlikinüñ aşlı âteşten durur
Nemrüd ehli bir 'aceb mervân durur* (15)

*'Alî'den korçar be-gâyet ol la'in
Yüzi kara içi tolu kibr [ü] kîn* (16)

Hikâyedeki çatışma Hz. Ali ve Melik üzerine kurulmuştur. Hz. Ali iman, Melik ise küfrü temsil etmektedir. Melik Müslüman değildir, ateşe tapmaktadır; hikâyenin sonunda Hz. Ali'ye mağlup olmuş ve Müslümanlığı seçmiştir. Bu durum, klasik Hz. Ali Cenknâmeleri'yle benzerlik arz etmektedir.

e. Üç Haseki

Melik'in Hz. Ali'yi huzuruna çağırması için görevlendirdiği kişilerdir. Bu kişilerle ilgili herhangi bir açıklama yoktur. Hikâyede küçük bir rol almışlardır.

f. Hz. Ali'nin Dövüştüğü Pehlivan

Bu kişi, Melik'e kesik bir baş getirip kesik başın Hz. Ali'ye ait olduğunu iddia etmiş ve bunun karşılığında Melik'ten kızını kendisine vermesini istemiştir. Bunu duyan Melik oldukça sevinmiş ve kızıyla birlikte birçok mal mülk kendisine vermiştir. Olaya şahit olup bezirgân kılığında olan Hz. Ali, bu duruma itiraz etmiş; Ali'yi daha önce gördüğünü, kesik başın ona ait olmadığını, şahsın yalancı olduğunu söylemiş ve daha sonra onunla dövüşerek onu yenmiştir. Hikâyede bu kişi şöyle tavsif edilmiştir:

*Ol la'inüñ seksen arşun kaddi var
Göz irişmez şanki bir yüksek minâr* (169)

3.4. Zaman ve Mekân

Hikâyenin vaka zamanı Hz. Muhammed'in peygamberlik görevinin kendisine tevdi edildiği tarihten sonradır. Dolayısıyla vaka zamanı miladî 610 yılından sonraya kadar götürülebilir. Hz. Muhammed'in vefat tarihi miladî 632 olduğuna göre vaka zamanı, muhtemelen 610 ile 632 yılları arasındaki bir zaman dilimindedir. Olay örgüsünün ne kadar sürdüğü, olayların tam olarak hangi zaman diliminde vuku bulunduğu ise belirsizdir. Diğer taraftan hikâyedeki olayların genel itibariyle gündüz vakti geçtiği görülmektedir. Aşağıdaki beyitte günün bir zaman dilimi olan geceden bahsedilmiştir:

*Bir 'acâyib kal'adur yavlağ yüce
On iki biñ pāsubān yürür gice* (56)

Hikâyede zaman mefhumundan bahsedilen beyitler mevcuttur. Aşağıdaki beyitte ay ve gün kavramları yer almıştır. Beyitte zaman-yol gerçekliğine uyulmadığı görülmektedir. Hz. Ali altı aylık mesafeyi altı günde almıştır ve bu durum Hz. Muhammed'in mucizesiyle açıklanmıştır:

*Altı aylık yola çün başdı kadem
Altı gün içre irişdi dem-be-dem* (50)

*Yardırdı karşı geldi yidi kat
Muştafā'nuñ durur işbu mu'cizāt* (51)

Mekân olarak kale, köşk ve saraydan bahsedilmiştir. Bu yerler kapalı/iç mekân (Şengül, 2010: 533) özelliği göstermektedir:

*Öñe düşdi üç kişi gitdi ‘Alī
Kal‘ anuñ içine girdi ol velī* (66)

*Kal‘ a içre toptolu dürlü silāh
Didi kim yā Rabbenā virgil felāh* (71)

*Geçdi andan çün sarāy içre girür
Kızıl altun yapılı bir köşk görür* (85)

*Köşke bakdı ‘ayyuğa çıkmış yüce
Şu‘ lesinden gündüz idi her gice* (86)

Açık/dış mekân (Şengül, 2010: 533) olarak savaş yapılan meydanları sayabiliriz. Bu mekânlar hikâyede müşahhas bir şekilde tavsif edilmemiştir. Ayrıca hikâyede şehir ismi olarak Mekke, Hayber, Bahr-ı Umman³ ve Yemen şehri geçmektedir. Hikâyeye göre Hz. Ali ve Hz. Muhammed Mekke’de yaşamaktadır. Yemen olay örgüsünün başlatıcısı olan Yemenli Arap’ın mensubu olduğu şehirdir. Hayber ise Hz. Ali’nin kahramanlık gösterdiği şehirdir:

*Bāzīgānlık eyleyüp varmış idim
Ben ‘Alī’yi Mekke’de görmüş idim* (135)

*Yine Mekke ‘azmin itdi Muştafā
Cümle aşşāb [ol] ‘Alīyyü’l-Murtażā* (239)

*Yemen tā’ifesidür tā’ifemüz
Yanımızda yakındur düşmānımız* (12)

*Bahr-ı ‘Ummān şehrine girmiş durur
Yedi yüz biñ qahramān kırmış durur* (140)

*Ḍarb-ı dest ile yıkupdur Ḥayber’i
Ṭoldurupdur ad ile bahrı beri* (141)

3.5. Toplumsal ve Doğal Yaşamla İlgili Unsurlar

a. Şehir

Toplumsal hayatın vazgeçilmez unsuru şehirlerdir. İnsanlar yerleşik hayata geçtikten sonra yaşamı kolaylaştırmak adına şehirler inşa etmişlerdir. Hikâyede Melik’in padişahı olduğu topluluğun yaşadığı şehirden bahsedilmiştir:

*Ṭağ u ṭaşı kuşatmış bir şehri var
Cümle ḥalkı māra beñzer zehri var* (18)

b. Kale

Eski zamanlarda, şehirleri düşmandan korumak için inşa edilen korunaklı yapılara kale denir. Bugün düşmandan korunma anlamında şehirler için pek bir hükümleri kalmasa da kalelerin, şehirlere tarihî bir kimlik kazandırdığı şüphesizdir. Kaleler geçmişte sosyal ve siyasi yaşamın da önemli bir parçasıdır. Şehrin en hassas yeridir. Şehrin ileri gelenleri orada yaşar, şehirle ilgili kararların alındığı mekânlar olma özelliği gösterir. Hikâyede Melik’in hükümdar olduğu şehrin kalesinden bahsedilmiş; kalenin bir yaşam kompleksi olduğu, Melik’in burada yaşadığı, kalenin içinde saray ve köşklere olduğu görülmektedir:

³Bahr-ı Umman sözlüklerde “okyanus” ve “Arabistan ve İran’ın güneyinde kalan deniz” anlamlarındadır (<https://www.luggat.com/bahr-i-%20umman/1/1>). Metinde şehir anlamında kullanılmıştır, bu anlamıyla günümüzde Arap Yarımadası’nın güneydoğu kıyısında yer alan Umman Devleti’nin konuştığı topraklar kastedilmiş olabilir.

*Bir 'acâyib kal' adur yavlağ yüce
On iki biñ pāsubān yürür gice*
*Gözciler çünkim 'Alī'yi gördiler
Mālik'e varup nişānın virdiler* (56-57)

*Geçdi andan çün sarāy içre girür
Kızıl altun yapılu bir köşk görür*
*Köşke bağıdı 'ayyuğa çıkmış yüce
Şu'lesinden gündüz idi her gice* (85-86)

c. Müzik Aletleri

Cenknâme'de berbuta⁴, erganun, kanun, rebab, şešta gibi müzik aletlerinden bahsedilmiştir:

*Berbuta şeştā rebāb u erğanūn
Çalınurdu katlarında her kanūn* (103)

c. Savaşla İlgili Unsurlar

Hikâyede birçok silah zikredilmiştir. Süngü, bıçak, naçak, kılıç, kalkan, güzr gibi silahların o devirde savaşlarda kullanıldığı sonucu ortaya çıkmaktadır:

*Ol kapuda dizülü süngi naçak
Haddi yoğ aşıldur kılıç bıçak* (70)

*'Alī ile cenge başladı la'in
Karşu virdi kalğan aña ol emīn*
*Tağa beñzer güzri[ni] aldı ele
Yire urdı yidi kat yiri dele* (179-180)

Cenknâme'de her zaman Hz. Ali'yle birlikte anılan, tabiri caizse efsane olmuş Hz. Ali'nin "Zülfikar" adlı kılıcından da bahsedilmiştir. Zülfikar, hikâyede nesne olan bir kılıç gibi değil de şahıs kadrosuna dâhil edilmiş bir kişilik gibi telakki edilmiştir:

*Düldül'e binse kuşansa Zülfiķār
Yedi yüz biñ leşker olur tārümār* (138)

Metinde "nakkâre" adlı çalgıdan da bahis vardır. Bu çalgı daha çok savaşlarda çalınan bir çeşit davuldur.⁵

*Şāh buyurdu kim naķāre çaldılar
Söyleyen kişi 'Alī'dür bildiler* (193)

d. Hayvanlar

Cenknâme'de hayvan olarak fillerden bahsedilmiştir. Filler bir savaş unsuru olarak kullanılmıştır. "Düldül" ise Hz. Muhammed'in ester cinsi dişi katırının adıdır. Bu katır daha sonra Hz. Muhammed tarafından damadı Hz. Ali'ye hediye edilmiştir (Pala, 2011: 125-126). "Düldül" de hikâyede "Zülfikar" gibi şahıs kadrosuna dâhil edilmiş bir kişilik gibi telakki edilmiştir:

File çangal urdu meydān izledi

⁴Muhtemelen "berbat" denilen, büyük ve yuvarlak gövdesi kaz göğsüne benzetildiği için bu ismi alan, kopuza ve lavtaya benzer mızraplı çalgıdır (<http://www.lugatim.com/s/berbat>).

⁵ <http://www.lugatim.com/s/nakkare>

Yidi yüz biñ er buları gözledi (171)

*Düldül'i kapuda muhkem bağladı
İki gözlerinden öpüp ağladı* (67)

Hikâyede zikrolunan diğer hayvanlar aslan ve kaplandır. Hz. Ali kalenin içine doğru ilerlerken aslan ve kaplana rast gelmiş, hatta aslanın Hz. Ali'ye secde ettiği ifade edilmiştir:

*Dağı andan arslanlar[ı] görür
Geçdi andan öte kaplanlar görür
Cümle arslan secde kıldı 'Alî'ye
Ol mürüvvet kâni gerçek velîye* (82-83)

3.6. Betimlemeler

a. Kişi betimlemeleri

Cenknâme'de kişi tasvirlerinde mübalağa sanatına başvurulduğu görülmektedir. Kişiler oldukça abartılı şekilde anlatılmıştır. Aşağıda Hz. Ali'yle dövüşen kişinin boyunun seksen arşın ve minare gibi uzun olduğu ifade edilmiştir. Aynı minvalde ifadeler Melik için de kullanılmıştır:

*Ol la'inüñ seksen arşun kıddi var
Göz irişmez şanki bir yüksek minār* (169)

*Ol Melik'ün otuz arşun kıddi var
Karşusunda yüz kişi kılıç tutar* (95)

Olağanüstü tasvirler hikâyedeki diğer kişiler için de yapılmıştır:

*Geçdi andan gördiler beş yüz eri
Ellerinde var idi süngileri
Her birisi âdemün kanın içer
Taşa ura süngüsü taştan giçer* (77-78)

b. Mekân betimlemeleri

Hikâyede mekânlar da olağanüstü şekilde vasıflandırılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde şehir ve kale tasvirleri yer almıştır:

*Tağ u taşı kuşatmış bir şehri var
Cümle halkı mârâ beñzer zehri var
Yapılıp 'ayyuğa çıkmış kal'ası
Gün doğar aña doğunur şu'lesi* (18-19)

Aşağıdaki beyitte kalenin yüksekliği “kuş bile oraya çıkmaya üşenir” ifadesiyle veciz bir şekilde anlatılmıştır:

*Öyle yüksek yapılıdur ol hişār
Üşenürdi çıkmağa kuş kim uçar* (53)

Aşağıdaki beyitlerde ise kaledeki sarayın içinde konuşlandırılmış köşkün ihtişamı anlatılmıştır:

*Geçdi andan çün sarāy içre girür
Kızıl altun yapılı bir köşk görür
Köşke baqdı 'ayyuğa çıkmış yüce
Şu'lesinden gündüz idi her gice*

*La' l ü mercândan düzülmüşdür kamu
İki bin derce muşabbak ey 'amu
Çevresi bakça açılmış gülsitân
Her budağda bülbül oğur dāsītân
Kimse hiç anuñ gibi görmüş degül
Hem dağı andan haber virmiş degül* (85-89)

c. Eğlence Betimlemeleri

Hz. Ali, Melik'in sarayına ulaşmasıyla beraber saraydaki zevk ü sefaya tanık olur. Hikâyenin bu kısmında eğlence ve zevk ü sefaya dair betimlemeler yapılmıştır. Sakiler tatlı dudaklarıyla ellerinde kadehlerle gezmekte, çeşitli sazlar çalmakta, çengi kızları dans etmektedir, herkes içkiler içmektedir:

*Çadeh ellerinde sākiler gezer
Her birinüñ tudağı şeker ezer
Berbuta şeštâ rebâb u erğânün
Çalınurdu katlarında her kanün
Çengî kızlar her biri bir sâz ider
Şâha karşı oturup biñ nâz ider
İşret ider kamusunuñ vaqti hoş
Dem-be-dem deyüp içerler nûşa nûş* (102-105)

Melik eğlenceye Hz. Ali'nin de katılmasını ister ve bu istekte ısrarcı olur. Hz. Ali, nice yıldır içki içmeye tövbe ettiğini söyleyerek teklifi geri çevirir:

*Sarhoş idi ol Melik'in gönli şād
'Ali'ye şundi kadeh ol nâ-murād* (112)
*Melik eydür sözüm şıma ey kişi
Bir kadeh iç gide gönlüñ teşvişi* (117)
*Sözi[mî] tut iç kadeh def' it melāl
Kim saña bağıslaram çok genc ü māl* (119)
*Nice yıldur tevbe kıldum ben buña
Hâşa senden kim güç idesin baña* (114)

d. Savaş Betimlemeleri

Hz. Ali ve Melik'in mücadelesinin anlatıldığı bu metin, bir cenknâme örneği olduğundan doğal olarak hikâyede birçok savaş tasviri mevcuttur. Hikâyenin 179 ile 228. beyitleri arasında savaş sahneleri yer almıştır:

*Öyle na'ra urdu ol şîr-i Hudā
Mekke'ye irişdi ol bāñ-ı cüdā
Düldül'e binüp şalardı Zülfikār
Mu'cizāt-ı Aḥmed idi āşikār
Kişneyüp Düldül şalardı kıçını
Kime doḡunsa dökerdi içini* (197-199)

Savaşın sonuna doğru Hz. Ali yorulmuş ve Allah, Cebrail'e emir vererek Hz. Muhammed'e haber vermesini ve Hz. Muhammed'in Hz. Ali'nin yardımına gitmesini istemiştir. Hz. Muhammed'in yardımıyla savaş kazanılmıştır:

*Şol kadar ceng eyledi şîr-i Hudâ
Yavlağ üşendi 'Alîyyü'l-Murtażâ*

*'Âciz oldı ol erenler serveri
Dilde tekrâr eyledi Peyğamber'i*

*Hağ Çalap emr eyledi Cebrâ'il'e
Didi Resûl 'Alî'ye varsun bile*

*Muştafâ'ya geldi Cebrâ'il emîn
Didi kim yâ rahmeten li'l-'âlemîn* (212-217)

3.7. Motifler

a. Dini Motifler

a.1. Allah İnancı ve İslamiyet

Cenknâme'de baştan sona İslam dininin etkisi görülmektedir. Hikâyede üzerinde durulan en önemli hususlardan biri Allah inancıdır. Hz. Ali'nin sıkıntılı anlarında mutlaka ilk sığınağı Allah olmuştur:⁶

*Esedü'llâh çok 'acâyibler görür
Ey Hudâyâ diyüben hayrân olur* (90)

Cenknâme'de ateşperestlik ile İslamiyet çatışması üzerinde durulmuştur. İslamiyet'in ateşperestlikten üstün olduğu mesajı, ateşperest olan Melik'in Hz. Ali'ye mağlup olması ve hikâyenin sonunda Melik ve halkının Müslümanlığı seçmesiyle verilmiştir.

a.2. Ateşperestlik

Hz. Ali'nin savaştığı Melik ve halkı ateşperesttir. Hikâyenin sonunda Melik ve halkı Müslümanlığı seçmiştir:

*Mâlikinüñ aşlı âteşten durur
Nemrüd ehli bir 'aceb mervân durur* (15)

a.3. Peygamberler

Hikâyede peygamberlerden sadece Hz. Muhammed'in bahsi geçmektedir. Olay örgüsünün merkezinde Hz. Muhammed vardır. Hz. Muhammed Hz. Ali'ye hem görev vermiş hem de görevi yerine getirmekte zorlanan Hz. Ali'nin yardımına koşup hikâyenin tamamlayıcısı olmuştur.

a.4. Melekler

Cebrail hikâyede zikredilen tek melektir. Cebrail'in tasviri yapılmamış olup Cebrail hikâyede bir kişi gibi rol almıştır. Hz. Ali sıkıntıya düştüğünde Allah'ın emriyle Hz. Muhammed'e haber iletmıştır:

*Hağ Çalap emr eyledi Cebrâ'il'e
Didi Resûl 'Alî'ye varsun bile* (214)

Aşağıdaki beyitte ise Cebrail'in savaş esnasında Hz. Ali'ye yardım ettiği müşahede edilmektedir:

*Ûarfetü'l-'ayn içre indî Cebrâ'il
'Alî birle tıtdı kalkan öyle bil* (183)

⁶ Bazı motiflerin belirlenmesinde İsmet Çetin'in eserinden yararlanılmıştır (Çetin, 1997)

a.5. İbadet ve Dua

Hikâyede Hz. Muhammed'e salavat getirilmesi birkaç beyitte istenmiştir:

*Mu'cizâtıdur Resûl'ün ey dede
Vir şalavât 'ışık ile sen Aḥmed'e* (4)

*Gürz toḡundı şıçradı düşdi yire
Vir şalavât 'aşık ile peygambere* (184)

Aşağıdaki beyitlerde, Hz. Ali'nin müşkül durumda kaldığında Allah'a dua ettiği, Allah'a sığındığı görülmektedir:

*Ḳal'a içre toptolu dürlü silāḥ
Didi kim yā Rabbenā virgil felāḥ
Ey kamu düşmüşlerün elin tutan
Sen 'ināyet ḳıl bize yā Müste'an
Ol Resûl'ün āb-ı rüyı ḥürmeti
Faḫluñ irsün rüzî ḳılma miḥneti* (71-73)

*Didi kim saña şıgındum yā İlāḥ
Luḫfuñ irsün ey keremlü pādişāḥ
Ey Ḥudāyā sen bilürsün ḫālümü
'Āḳıbet ḫayra irişdür yolumu* (158-159)

b. Mucizeler

Cenknâme'de, Hz. Ali'nin zor durumda olduğu Cebrail vasıtasıyla Hz. Muhammed'e bildirilmiştir. Ayrıca, Mekke'den Melik'in şehrine yapılan yolculuklardaki mesafe de mucizevî şekilde çok az bir zamanda alınmıştır. Bunun Hz. Muhammed'in mucizesi olduğu hikâyede açıkça dile getirilmiştir:

*Altı aylık yola çün başdı ḳadem
Altı gün içre irişdi dem-be-dem
Yardırdı ḳarşu geldi yidi ḳat
Muşḫafā'nuñ durur işbu mu'cizāt* (50-51)

Hz. Ali'nin savaşırken olağanüstü şekilde yüzlerce kişiyle tek başına mücadele etmesi de Hz. Muhammed'in mucizesiyle bağdaştırılmış ve bu olağanüstü gücün Hz. Muhammed'in mucizesi olduğu vurgulanmıştır:

*Düldül'e binüp şalardı Zülfiḳār
Mu'cizāt-ı Aḥmed idi āşikār* (198)

c. Kılık Değişirme

Cenknâmelerde Hz. Ali'nin mevcut problemi çözmek için birçok kez kılık değişirme metodunu kullandığı görülmektedir. Bezirgân, gelin, silahşor bunlardan bazılarıdır (Çetin, 1997: 443-446). Bu Cenknâme'de ise Hz. Ali kendini bezirgân olarak tanıtmış, kimliğini gizlemiştir:

*Bāzirgānam ayrıldum yoldaşdan
Çoḫ serencām geldi geçdi başdan
Gıtdi mālum bir atum var bir başum
Ḥaḳ Te'ālā ḫayr eyleye işüm* (109-110)

d. Din Değişirme

Hız. Ali cenknâmelerinin asıl hedefi İslamiyet'i yayma düşüncesidir. Dolayısıyla cengin başlamasına sebep ne olursa olsun asıl amaç, insanların Müslüman olmasını sağlamaktır (Çetin, 1997: 446). Bu hikâyede de böyle bir amaç söz konusudur. Hikâyenin sonunda Melik ve halkı Müslüman olmuştur:

*Ol melik çağırıldı eydür el-amân
Dinüñe girdim senüñ yâ pehlivân* (229)

*Bâkî on biñ er müselmân oldılar
Mâlik ile dîn [ü] imân buldılar* (235)

e. Kesik Baş Motifi

İslamî dönemde, başı kesilen kahraman motifinin yer aldığı birçok menkıbe ortaya çıkmıştır. Şems-i Tebrizî, Âşık Paşa, Molla Lutfî, Oğlan Şeyh İsmail Ma'şukî ve Hasan Keşfi Efendi'nin adı çevresinde oluşmuş kesik baş menkıbeleri vardır. Bunların dışında bazı halk hikâyeleri, masal ve modern efsanelerde kesik baş motifine yer verilmiştir (Albayrak, 2002: 308-309). Bu motifin işlendiği en meşhur örneklerden biri, kahramanın gövdesiz bir insan başı olduğu "Dâsitân-ı Kesik Baş"tır (Ocak, 1989: 8). Cenknâme'de Hız. Ali Melik ile savaşmak üzere kaleye geldiğinde bir pehlivan, elinde bir kesik başla kaleye gelir ve elindeki kesik başın Hız. Ali'ye ait olduğunu iddia eder. Bunu duyan Melik oldukça sevinmiştir. O esnada bezirgân kılığında olan Hız. Ali; Melik'e bu kişinin yalancı olduğunu, Ali'yi tanıdığını, kendisini Mekke'de gördüğünü, kesik başın Ali'ye ait olmadığını söyler. Akabinde kendisiyle savaşa girişen Hız. Ali, yalancı pehlivanı yener. Cenknâme'de kesik baş motifi bir aldatma unsuru olarak kullanılmıştır. Melik'in kızıyla evlenmek isteyen pehlivan, elindeki kesik başın Hız. Ali'ye ait olduğunu iddia ederek Melik'i aldatmaya çalışmıştır (Öztürk, 2018: 322).

4. Cenknâme'nin Dil Özellikleri

Cenknâme'deki Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'ne ait kelimeler göz önüne alındığında Cenknâme'nin, 14 veya 15. yüzyılda kaleme alındığı düşünülebilir; ama yine de tam bir yüzyıl söylemek mümkün değildir. Nüshalar dikkatlice incelendiğinde nüshalarda imla birliğinin olmadığı görülmektedir. Bu da nüshaların istinsah tarihi ile metnin telif tarihi arasındaki uzun zaman diliminden kaynaklanmaktadır. Muhtemelen müstensihler yaşadıkları dönemin imla özelliklerini metinlere yansıtmışlardır.

Eserin dili sadedir. Yer yer *rahmeten li'l-âlemîn*, *hayrü'l-enâm*, *emânü'l-hâlikîn*, *İlâhe'l-âlemîn*, *âb-ı rûy*, *miş-i minâr*, *şîr-i Hudâ* gibi Arapça ve Farsça terkiplerin de kullanıldığı görülmektedir. Eserdeki Eski Anadolu Dönemi'ne ait bazı kelimeler şunlardır: anuñ (89), araya (126), başlu (115), berk (157), bilüm (25), Çalap (37), derce (87), diyü (93), eslemez (59), eydür (60), kağıyuban (145), kandan (107), kezin (188), key (14), muşabbak (87), odiyula (115), oğsunlar (61), öğdi (2), örü tırdı (28), pes (186), şınar (23), şıma (117), şamusı (76), şapu (111), tizrek (61), tonum (153), ulu-küçi (226), uraram (177), yalabır (55), yaña (69), yarağına (172), yatına (172), yavlağ (56).

Eski Anadolu Türkçesi Dönemi'nde bazı eklerde görülen yuvarlak ünlülü kullanımlar metnimizde de bulunmaktadır:

*Hâk Çalab Kur'an'da öğdi anları
Hâk katında bahtuludur cânları (2)*

Yemen t̄a 'ifesidür t̄a 'ifemüz
Yanımızda yakındur düşmānımız (12)

İşimüz hayr eyle ey Settār-ı Rab
Rahmetüñi kıılıruz bugün taleb (162)

Cenknâme'de birtakım şekil özellikleri de dikkati çekmektedir. Eski Anadolu Türkçesinde sıkça kullanıldığı görülen gelecek zaman eki *-isar /-iser* (161); zarf-fiil eki *-uban / -üben, -u/-ü* (54, 90, 93); cevheri fiil *-durur* (17), şahıs eki *-ven* (127) ve emir kipi ikinci tekil şahıs eki *-gıl/-gil* (71, 121) bu bağlamda örnek olarak verilebilir.

Hz. Ali Cenknâmesi'nde birçok deyim kullanılmıştır: aciz olmak (213), aklı hâk olmak (201), aklın çâk itmek (137), aklına çâre kılmak (151), aklını dirmek (173), aklını teng eylemek (128), aman bulmak (136), avare kılmak (216), azap kılmak (225), canına azap kılmak (225), çare kılmak (216), dil depretmek (133), el getirmek (40), elin tutmak (72), gönlü şad olmak (221), himmet almak (48), hayr olsun (49), havale etmek (228), ibret itmek (189), iman getürmek (232), iş bitirmek (61), işini bitirmek (227), izzet itmek (7), kadem basmak (50), kanın içmek (78), lutf eylemek (63), nara urmak (190), revan olmak (228), ruzi kılmak (73), salavât virmek (223), secde kılmak (83), selam itmek (63), şeker ezmek (102), taaccüp kılmak (54), tamar götürmek (227), tana kalmak (20), yola girmek (49).

5. Cenknâme'nin Tenkitli Metni

Cenknâme'nin tenkitli metni oluşturulurken 3 nüshadan da yararlanılmıştır. Nüsha farkları dipnotta gösterilmiştir. Nüsha farkları belirtilirken kolaylık olması açısından nüshalar kısa kodlarla isimlendirilmiştir. 06 Mil Yz A 6933/2 arşiv no.lu nüsha M1, 06 Mil Yz A 7837/1 arşiv no.lu nüsha M2, 06 Mil Yz A 9260/2 arşiv no.lu nüsha M3 olarak adlandırılmıştır. Tenkitli metinde beyitlerin hepsi numaralandırılmış ve beyitlerin sol tarafına 3 nüshanın da sayfa numaraları belirtilmiştir.

Tevārīh-i ‘Alī Budur *

Bismi’llāhi’r-raḥmāni’r-raḥīm**

Fā‘ilātūn Fā‘ilātūn Fā‘ilūn

87b M1	2b M2	1	Ḥaḡ yolunda her kim ol kıldı ġazā Raḡmet-i Ḥaḡ anlara virdi Ḥudā
		2	Ḥaḡ Çalab Ḳur’ān’da ögdi anları Ḥaḡ katında baḡtuludur cānları
		3	Eydiserüm bir ‘ acāyib dāsītān Kim müşerref ola andan ġuş-ı cān
		4	Mu‘cizātıdır Resūl’ün ey dede Vir şalavāt ‘ ışık ile sen Aḡmed’e
21b M3		5	Oturur bir ġün Resūl-i bā-şafā Nebīler şāhı Muḡammed Muştafā
		6	Ḥāzır idi cümle aşḡāb-ı velī Hem erenler serveri şiri ‘ Alī
		7	Nāgehān bir kişi geldi bir ġüzīn ‘ İzzet idüp topraġa urdı yüzün
		8	Geldi öpdi Muştafā’nuñ elini Kimse bilmez ‘ Arab’uñ aḡvālını
		9	Ḥoş tevāzu‘ birle ikrām eyledi Derd ile ḡālını i‘lām eyledi
		10	Zārī kıldı aġladı yaşın yaşın Key nazār kılmı ne kılmı Ḥālık işin
		11	Didi kim ey Tañrı’nuñ peyġamberi Evliyālar enbiyālar serveri
		12	Yemen tā’ifesidür tā’ifemüz Yanımuзда yaġındur düşmānımız
	3a M2	13	Yılda bir kez mālımız alur ḡarāc Yalın eyler hem bizi muḡtaç aç

* Ḥāzret-i ‘Alī M3, -M1

** -M2

1 -M3, 1a kim ol: kim M2, 1b virdi: kıldı M1, Ḥudā: sezā M1

2 -M2, -M3

3 -M2, -M3

4 -M1, -M3

5a Oturur bir ġün: Otururken ol M2, yā: bā M2, Oturur bir ġün Resūl-i: Mu‘cizātıdır Resūl’ün M1; 5b Nebīler şāhı Muḡammed: Ol nebīler ḡātemi ol M2

6a veli: bile M2

7 -M2, 7a Nāgehān: Gördin kim M3, ġüzīn: kezın M3; 7b idüp: itdi M1

8 -M3, 8b Mısrada ‘ Arab’uñ kelimesinden önce “ol” kelimesi mevcuttur. Vezin gereġi okunmamıştır.

9 -M2, -M3

10 -M2, M3

11 -M2, 11b Evliyālar enbiyālar: Evliyānuñ enbiyānuñ M3

12a tā’ifesidür tā’ifemüz: tā’ife elidür vaḡanımız M2, tā’ifesidür tā’ifemüz: tā’ife elidür zehmānımız M1, 12a ve 12b vezin bozuk.

- 88a M1
- 14 Hem esîr ider kamu 'ayâlimüz
Yâ Muhammed key za' ifdür hâlimüz
- 15 Mâlikinüñ aşlı âteşten durur
Nemrüd ehli bir 'aceb mervân durur
- 16 'Alî'den qorqar be-ğâyet ol la' in
Yüzi qara içi tolu kibr [ü] kîn
- 17 Zülfikâr' uñ vaşfin işitmiş durur
Ehl-i İslâm'a çok itmiş durur
- 18 Tağ u taşu kuşatmış bir şehri var
Cümle halkı mâra beñzer zehri var
- 19 Yapılup 'ayyuqa çıkmış qal' ası
Gün doğar aña doqunur şu' lesi
- 20 Mecüsiyye qal' ası dirler aña
Vaşfin işiden kişi qalur taña
- 21 Öyle şarbdur on sekiz biñ burcu var
İki yüz biñ hücre burcu var
- 22 Melik'üñ qatında var bir pehlüvân
Seksen arşun qaddi var bilmez emân
- 23 Her neye şunar ise irer eli
Yoğı bilmez hem 'imâret elleri
- 24 Tañrı bilmezler kamu oda tapar
Quvvet ile tağ delüp evler yapar
- 25 Biñde birin şerh idemez bu dilüm
Yâ Muhammed qalmanı 'aqlım bilüm
- 26 Çün bu sözi işidür ol bañ-ı dîn
Aqladı ol *rahmeten li'l-'âlemîn*

14 -M2. Beyitten sonra M3 nüshasında şu iki beyit vardır: Dādımı alıvirmeseñ baña / Āhîretde da' vâcı olam saña, Yemen ehli bilmez dîni milleti / Düşmenidür Muhammed'in ümmeti
15 -M2, -M3
16 -M2, -M3
17 -M2, M3
18 -M3, 18a Vezin bozuktur. 18b mâre beñzer zehri: benner bir şehri M2
19 -M3, 19a Yapılup 'ayyuqa çıkmış: Şöyle göge çıkmışdur M2, 19b Gün doğar aña doqunur: Gün toğarken aña toqunur M2
20 -M3, 20a Mecüsiyye: Mecmümiyye M2
21 -M2, -M3; 21b hücre: metinde "hicre" şeklinde yazılan kelime muhtemelen "oda" anlamındaki hücre kelimesidir. 21b Vezin bozuktur.
22 -M3, 22a Melik'üñ: Pâdişâh M2, 22b Seksen: Seksân M2
23 -M2, -M3
24 -M3, 24b oda: ota M2
25 -M2, 25b bilüm: benim M1
26 -M2, 26a sözi: sözü M3, işidir: işidicek M3; 26b rahmeten li'l-'âlemîn: âlemlere rahmet.

	27	Rıkkat idüp cümle aşhâb ey ‘amū Çün bu haberi işitdiler kamu
	28	Örü tırdı ol ‘Aliyyü’l-Murtezâ Cüşa geldi ol sa‘at şîr-i Hudâ
22a M3	29	Eydür ey ‘âlemlere rahmet gelen Kavliñi dutan durur rahmet bulan
	30	Sensin ol cümle nebiler serveri Yaradılmış mañlukuñ peygamberi
88b M1	31	Senüñ için kâ’im oldı nüh felek Yir [ü] gök uçmaq tamu ins ü melek
	32	Dostluğuna yaradıldı kâ’inât Saña imân getüren buldı necât
	33	Şal beni destürüñ ile varayım Himmetiñle bunları kırtarayım
	34	Huş du‘â kıl yâ Resûlu’llâh baña Kim virüpdür nuşreti Allâh saña
	35	Ahmed eydür kıyamazam yâ ‘Alî Seni tenhâ göndüremem yâ ‘Alî
	36	Darb yağıdur leşkeri heybet ile Nice varursın yaluñuz at ile
	37	‘Alî eydür ol Çalap kâdir durur Kanda isterlerse ol hâzır durur
	38	Kullarına ol durur nuşret viren Cümle mañfi işleri oldur gören
	39	Sen du‘â kıl yâ Muhammed yâ Resûl Haq Te‘âlâ luft ile eyler kabûl
	40	Nâliş eydür el getürdi Muştafâ Enbiyâlar hatmı ol kân-ı vefâ

27 -M2, 27a idüp: itdi M1, aşhâb: aşhâbı M1, ey: -M1; 27b haberi: haber M1

28 -M2, 28a Örü tırdı: Oturdu M3

29 -M2

30 -M2

31 -M2, 31a Senüñ: Sanuñ M3

32 -M2

33a Sal beni: ‘Alî eydür sal M2, varayım: varayın M3; 33b Himmetiñle: İnşâ‘a’llâh M3, kırtarayım: kırtarayın M3

34 -M2

35 -M2, 35a Ahmed: Resûla’llâh M1, 35b M1’de şöyledir: darb yağıdur leşkeri heybet ile.

36a M1’de şöyledir: Seni tenhâ gönderemem ben yâ velî

37 -M2, 37b Kanda isterlerse ol: Kanda kim isterseñüz M3

38a ol durur -M2, 38b mañfi işleri: mañlukuñ işiñ M3, mañfi: gizli M2

39 -M2, 39a yâ Resûl: Muştafâ M1, 39b M1’de şöyledir: Enbiyâlar hatmı ol kân-ı vefâ

40 -M1, -M2

- 41 Cümle aşhâb didi Emîn di du' â
Ol du' â hiç şeksüz göge ağa
- 42 Eydür ey ' âlemlerüñ sırrın bilen
Çorçulu kullarını emîn kılan
- 43 Sen meded kıl yâ *emânü'l-hâlikîn*
Çanda varursa ' Alî olsun emîn
- 22b M3 44 Her du' â kim şıdķ ile cāndan du' â
Hiç gümānsuz ol du' â Hāķķ' ı bula
- 45 Çünki destūr oldı ol şir-i Hudā
Evliyā şāhı ' Alıyyü'l-Murtezā
- 46 Görüşüp esenleşüp aşhâb ile
Cümle aşhâb ağladı fūrķat ile
- 89a M1 47 Mekke kavmi kāmı sı gıryān olur
Bu ' aceb hāli görüp hayrān olur
- 48 Bağladı ' Alî beline Zūlfıķār
Hımmet alup Dūldül'e oldı sūvār
- 3b M2 49 Saña şıgındum diyüp girdi yola
Cümlemüzüñ işi dā'im hayr ola
- 50 Altı aylıķ yola çün başdı kadem
Altı gün içre irişdi dem-be-dem
- 51 Yardırıldı karşı geldi yidi ķat
Muştafā' nuñ durur işbu mu' cizāt
- 52 Söz öküşdür çün yakın geldi ' Alî
Karşı baķdı ķal' ayı gördi ' Alî
- 53 Öyle yüksek yapılıdur ol hışār
Üşenürdi çıkmağa ķuş kim uçar

41 -M2

42 -M2, 42a ' âlemlerüñ: ' âlemlerüñ M3

43 -M2, 43a meded kıl: emîn tüt M1, emânü'l-hâlikîn: iş yapanların güvencesi.

44 -M2, 44a Hāķķ' ı bula: göge ağa M1

45a ol: -M1/ -M2, 45b Evliyā: Evliyālar M2

46 -M2, -M3

47 -M2

48a beline Zūlfıķār: Zūlfıķār' ı biline M3, 48b alup: olup M3, Dūldül'e oldı sūvār: sūvār oldı yoluna M3

49a girdi: gir M3, 49b dā'im: āhır M3, dā'im: ihsān M2

50 -M2, 50a altı: iki M3, başdı: urdı: M3, 50b dem-be-dem: eyderem M1

51a Yardırıldı: Yardurıldı M2/M3, 51b durur: dur M2/M3

52 -M2

53b üşenürdi: üşenir M2

	54	Key ta' accüb kıluban hayrān olur Hālīk'a şükr eyleyüp handān olur
	55	Güneşe karşı yalabır berķ urur Taşınuñ her biri bir şu' le virür
	56	Bir ' acāyib qal' adur yavlaķ yüce On iki biñ pāsubān yürür gice
	57	Gözciler çünkim ' Alī'yi gördiler Mālik'e varup nişānın virdiler
	58	Didiler kim bir yalıñuz atludur Şöyle beñzer kim qatı heybetlüdür
	59	İşbu iklim qavmine hiç beñzemez Derdi renci yoķ kimesne eslemez
	60	Mālik eydür üç kişi varsun aña Nereden geldi haber virsün baña
23a M3	61	Oķusunlar baña gelsün ol kişi Tizrek varuñ bitürüñ bu işi
89b M1	62	Üç güzide haşekī gönderdiler Qal'adan çıkup ' Alī'ye vardılar
4a M2	63	Didiler Mālik selām itdi saña Didi kim luř eyleyüp gelsün baña
	64	Nireden geldügiñi arz eylesün Hem müsāfirdür bizimle söylesün
	65	' Alī eydür hoş didiñüz varalum Hoş haber virüp muħabbet qılalum
	66	Öñe düşdi üç kişi gitdi ' Alī Qal' anuñ içine girdi ol velī

54 -M2, M3

55a yalabır: yalıyor M2, yalabır: yalayub M1; 55b her biri bir: her birisi M2

56b pāsubān: pā'izān M2

57a Gözciler: Gözcüler M2/M3, çünkim: çün M2/M3, ' Alī'yi: ' Alī M1

58a kim bir yalıñuz atludur: yalıñuz bir atlu durur M2, 58b kim: ki M1/M2

59a İşbu: Hiç bu M2, iklim: aklam M1; 59b eslemez: işlemez M3

60b Nereden: Nirden M3, geldi: gelür M2, virsün: virtün M2

61a Oķusunlar: Çağırınlar M2, 61b Tizrek: Tiz M2, bu: siz bu M2

62a güzide haşekī: kişi M2, haşekī: haşekī M1, 62b M2'de şöyledir: qal' anun içine girdi ol velī

63a mālik selām itdi: melik eyitdi M2

64 -M2, 64a arz: haber M3

65a didiñüz: çıkırmış M2; 65b haber virüp: varup ben kim M2, 65b M1'de şöyledir: Ne diler ise anda görelüm

66a Öñe: önüne M2, Öñe: Yola M1

- 67 Döldül'i kapuda muhkem bağladı
İki gözlerinden öpüp ağladı
- 68 Didi kim ey Döldül atum hazır ol
Vaqt-i hâcetde baña key nâşır ol
- 69 Çevre yaña nâgehân baqdı ' Alî
Çok ' acâyib nesnelere gördi velî
- 70 Ol kapuda dizülü süngi naçak
Haddi yok aşılıdur kılıç bıçak
- 71 Kal'a içre toptolu dürlü silâh
Didi kim yâ Rabbenâ virgil felâh
- 72 Ey kamu düşmüşlerün elin tutan
Sen ' inâyet kıl bize yâ Müste'ân
- 73 Ol Resül'ün âb-ı rüyı hürmeti
Fazluñ irsün rûzî kılma miñneti
- 74 Böyle diyüp Mâlik'e ' azm eyledi
Mâlik'e varmaqlığa rezm eyledi
- 75 Gördi kim öniñde üç biñ kişi var
Ellerinde her biri kılıç tutar
- 76 Ceng için hazır tururlar kamusu
Anlar içündür ceñennem tamusu
- 90a M1 77 Geçdi andan gördiler beş yüz eri
Ellerinde var idi süngileri
- 78 Her birisi âdemün kanın içere
Taşa urşa süngüsü taştan giçer
- 23b M3 79 Geçdi andan dağı gördi on biñ er
Her birisi pehlüvân şahib-hüner
- 80 Kamusunuñ kâmeti mişl-i minâr
Pür-silâh ile bağan gözler döner

67a kapuda -M2; 67b gözlerinden: gözünü M2, gözlerinden: gözlerini M3, öpüp: öpdü M3, öpüp: öpdü hem M2

68a Didi: Eydür M2/M3; 68b hâcetde: sâ'atde M2

69 -M2, 69a yaña: yanına M3, nâgehân: nâgâh M3; 69b Çok: Bir M3, gördi: gördü ol: M3

70 -M2, 70b M3'de şöyledir: kal'a içre toptolu dürlü hicâb

71 M3'de şöyledir: Didi kim yâ Rabbenâ virgil felâh / Sen ' inâyet kıl bize yâ Müste'ân 71b içre: içinde M2

72 -M2/M3

73 -M3, 73a âb-ı: yüzü M2, 73b Luğf: Fazl M2

74 -M2, 73a diyüp: diyüben M3, Mâlik'e: ' Alî M3; 73b Mâlik'e: Melik'e M2

75a Gördi: Gördü M2, öniñde: M1/M2; 75b her biri: kamusu M2/M3

76 -M2, 76a hazır tururlar: dururlar hazır M3, 76b Anlar için: Anlarun için M3

77 -M3, 77a gördiler: gördü M2, 77b Ellerinde: Elllerinden M1

78a birisi: biri M2, kanın: kanun M2; 78b süngüsü: süngüleri M2

79 dağı -M2, 79a er: eri M2, 79b birisi: biri M2

80 -M2, 80b Pür: bir M1, silâh: şulâh M3

- 81 Heybetiyle şöyle тұrur her biri
Қатlarında kimse қомазлар diri
- 82 Даһи andan арсланлар[1] гөрүр
Геҷди andan өте қапланлар гөрүр
- 83 Cümle арслан secde қıldı ‘Alī’ye
Ol мүрүvvet kānı gerçек veliye
- 84 Қаpusında гөрдi дөрт биñ қапucı
Her birisi şaha қаршу қапucı
- 85 Геҷди andan çün sarāy içre girür
Қızıl altun yapılı bir köşk гөрүр
- 86 Köшке бақdı ‘ayyuқа чıkмıш yüce
Şu‘lesinden gündüz idi her gice
- 87 La‘l ü mercāndan düzülmişdür қamu
İki bin derce muşabbak ey ‘amū
- 88 Çevresi бақча ачılmış gülsitān
Her будақда бүlbül оқур dāsitān
- 89 Kimse hiç anuñ gibi гөрmiş degül
Hem даһи andan һабер virmiş degül
- 90 Esedu’llāh çok ‘acāyibler гөрүр
Ey Hudāyā diyüben һayrān olur
- 91 Destür oldı girdi Melik қatına
Baқdı anuñ yaraғına yatına
- 90b M1 92 İzzet [ü] ikrām ile virди selām
Durdı yerinden Melik hem һaş [u] ‘ām
- 93 ‘Alī’ye çün ol Melik ta‘zīm ider
Hoş şafā geldüñ diyü tekrīm ider

81a тұrur: dururlar M2, 81b қомазлар: sevmezler M1/M3

82a Даһи andan арсланлар[1]: (.....) dāhi қапланлар M3, Даһи andan арсланлар[1]: Геҷди andan çok арсланлар M2; 82b қапланлар: ашланлар M3, Геҷди andan өте қапланлар гөрүр: (.....) даһи қаплан durur M2

83b мүрүvvet: murād M2

85a çün sarāy içre: sarāyına M2, 85b bir köşk: köşkler M2

86 -M2, 86a чıkмıш: чıkмıшdur M1

87 -M2, 87a düzülmişdür: тонанmışdur M3, 87b İki biñ derce: İki derece M1

88a бақча: баһча M2, gülsitān: demsitān M3, 88b Her: Her bir M2, бүlbül: бүlbüller M2, dāsitān: destān M2

89 -M2, 89a hiç: -M1

90 -M2, 90b Hudāyā: Hudā M3

91a Melik: Mālik M3, 91b yatına: atına M2

92b hem: -M2, yerinden Melik: Melik yerinden M2, 92b M1’de şöyledir: Aldı selāmını vü i[t]di қıyām

93a ‘Alī’ye çün ol Melik: Melik ‘Alī’ye M2, 93b geldüñ: geldiñ M2, diyü: deyi M1/M2

24a M3	94	Kürsî kıdılar ‘ Alî çün oturur Hâlık’ı gör kim ne işler bitürür
	95	Ol Melik’ün otuz arşun kıdî var Karşusunda yüz kişi kılıç tutar
5a M2	96	Dağı beş yüz hâşekiler oturur Melik’ün emrin yerine getirür
	97	‘ Alî gördi kurulu meclis âleti Melül oldı göricek bu hâleti
	98	‘ Alî önüne ta‘âm getürdiler Çün yidi birkaç yine götürdiler
	99	Melik ile kamu begler şād u kām Katlarında ne helāl u ne harām
	100	‘ İzzet idüp ol Melik ol nā-murād Taht üzerinde oturmuş göñli şād
	101	Orta yerde kızıl altun bādiye Yarın ol begler maqāmı hāviye
	102	Çadeh ellerinde sākiler gezer Her birinün tudağı şeker ezer
	103	Berbuta şeştā rebāb u erganūn Çalmurdı katlarında her kanūn
	104	Çengî kızlar her biri bir sāz ider Şāha karşı oturup biñ nāz ider
	105	‘ İşret ider kamosunuñ vaqti hoş Dem-be-dem deyüp içerler nūşa nūş
	106	‘ Alî’ye eydür Melik ey cān başa Söyle bir bir her ne geldiyse başa

94a çün: -M2; 94b kim: -M2, bitürür: buyurur M2
95b tutar: dutar M3
96b Melik’ün: Mālik’ün M3, emrin: emrini M2
97 -M2, 97a Vezin bozuktur.
98 -M2, 98a önüne: önüne M1, 98b yidi: yedi M1
99 -M2, 99a Melik: Mālik M3
100 -M2, 100a idüp: ehli M1, 100b oturmuş: oturmuş M1, göñli: göñlü M1
101 -M2/-M3
102 -M2, 102a sākiler: şākiler M1, 102b tudağı: tudağı M3
103 -M2/-M3, 103a Berbuta: Muhtemelen “berbat” denilen çalgıdır, metinde “birbuta” şeklinde harekelendirilmiştir. “Berbat” sözcüğünün fonetiği dolayısıyla “Berbuta” olarak okunmuştur.
104a sāz: şāz M2; 104b Şāha: Şāha M2, oturup: oturmuşlar M2
105a ‘ İşret: ‘ İzzet M1, 105b deyüp: dertib M3, deyüp: tıdudurup M2, nūşa nūş: hoş M2
106a ey: iy M2, 106b ne geldiyse: ne kim geldi M3

1a M1	107	Gelişün kıandan dağı hālün nedür Ne kişisin söyle aḥvālün nedür
	108	‘ Alī eydür çok yaşa ey nām-dār Dā’imā görmeyesin derd-i şümār
	109	Bāzırgānam ayrıldum yoldaşdan Çok serencām geldi geçdi başdan
24b M3	110	Gitdi mālum bir atum var bir başum Ḥaḳ Te‘ālā ḥayr eyleye işüm
	111	Yolum uş tapuña geldi ey ḥoca Bāķisin Allāh bilür ḥālüm nice
	112	Sarḥoş idi ol Melik’in göñli şād ‘ Alī’ye şundi ḳadeḥ ol nā-murād
	113	‘ Alī eydür ey güzel yüzlü Melik İçdügüm yoḳ ey şeker yüzlü Melik
5b M2	114	Nice yıldur tevbe kıldum ben buña Ḥāşa senden kim güc idesin baña
	115	Ḥasret odıyla gözüm yaşlu durur Hem ğarībim yüregüm başlu durur
	116	Bu ḥarāmı virme baña ey paşa Dā’imā sen devletünle çok yaşa
	117	Melik eydür sözüm şıma ey kişi Bir ḳadeḥ iç gide göñlün teşvīşi
	118	Ĝuşşalı göñülleri şād ider ‘ İşret ile cānları cānān ider
	119	Sözi[mi] tut iç ḳadeḥ def it melāl Kim saña bağışlaram çok genc ü māl

107a Gelişün: Gelişin M2, dağı: -M2, hālün: ḥālin M2; 107b söyle: senün M2, söyle: bildür M3
108a nām-dār: nāzenin M1/M3, 108b şümār: emin M1, şümār: enin M3
109a Vezin bozuktur; 109a yoldaşdan: yoldaşımdan M2; 109b serencām: serencāmlar M2, geçdi: geçdi: M3, başdan: başımdan M2
110a mālum: mālüm M2, atum: atım M2; 110b ḥayır: gülzār M3, ḥayır: eylük M1, eyleye: ide M3
111a uş tapuña: ḥoş ta M2, ey ḥoca: içe M2; Yolum uş tapuña: yolunup M1, geldi: geldim M1; 111b Bāķisin Allāh: Bāķısın Mevlā M2
112a idi: oldu M1/M2, Melik’in: Melik M1/M2, şād: ḥoş M2; 112b M2’de şöyledir: ‘ Alī’ye eydür melik iç ḳadağı ider ḥoş
113a güzel: güler M2, 113b İçdügüm: İçdigim M2, yoḳ ey: yoḳdur M2
114a ben: pes M2, 114b senden kim güc idesin: sen niçün güçlük idersin M2
115 -M3, 115a yaşlu: yaş M2, 115b M2’de şöyledir: Şöyle bil kim tekrımün ḥazır durur
116 -M2/-M3
117 -M3, 117a vezin bozuktur, 117a şıma: şımağıl M1, 117b gide göñlün: gider göñlünün M2
118 -M3, 118a ğuşşalı: ğuşşalı M2, şād: şāz M2; 118b ile -M2, cānān: şaz M2
119 -M3, 119. beyit M2’de şöyledir: Tut sözüm iç ḳadağı def ider / Ger saña bağışlayam çok nesneler

- 120 Yine eydür ol erenler serveri
Hâşâ kim ben tevbeden olam beri
- 121 Kavlümüzde hiç bizim olmaz hilâf
Ey Melik luţf eyleyüp tutğıl mu'âf
- 91b M1 122 Bu arada söyleşürken nâgehân
Çal'adan girdi şu dem bir pehlivân
- 123 Muştıcılar şâha virdiler haber
Didiler kim geldi ol şâhib-hüner
- 124 'Alî'nün başın kesmiş uş gelür
Mâlik'e işbu haber bir hoş gelür
- 125 Şazılık kıldı kamu pîr [ü] cüvân
Mâlik'ün katına girdi pehlüvân
- 126 Bir kesik başı getürdi araya
La'net olsun küllî yüzi qaraya
- 6a M2 127 Didi kim benven 'Alî başın kesen
Cümle evlâdın kırup yaşın döken
- 128 Mekke şehrinde varup ceng eyledüm
Şâh için bu 'aqlumı teng eyledüm
- 129 Düşmânıñı öldürüp geldüm saña
Sen dağı luţf eyle kızuñ vir baña
- 130 Meger ol Melik 'ahd itmiş idi
Ol la'ın hem kız için gitmiş idi
- 131 Mâlik eydür gönümüz şâd eyledün
'Âlem içre ne 'acib ad eyledün
- 132 Kızımı virdüm saña çok hânümân
Çün 'Alî başını getürdün nişân
- 133 Bunu işitdi 'Alıyyü'l-Murtezâ
Depredür bülbül dili şîr-i Hudâ

120 -M3, 119a Yine eydür ol: Gine der ey M2, 120b ben tevbeden olam: tevbeden oldum ben M2
121 -M2/-M3
122 -M3; 122a Bu arada: Böyle M2; 122b Çal'adan: Sarâya M2, şu dem: -M2
123 -M3, 123a Muştıcılar: Müzdeciler M2, 123b Didiler: Diler M1
124 -M3, 124a kesmiş: kesdüm M2, uş: deyüp M2; 124b Mâlik'e: Melik'e M2, bir hoş: -M2
125 -M3; 125a Şazılık: Şâd M2, pîr ü cüvân: anda olan M2; 125b Mâlik'ün: Melik M2, girdi: geldi M2
126 -M3; 126a başı: baş M2, getürdi: getür atdı M2; 126b küllî yüzi: dir bu yüzü M2
127 -M3, 127a kim benven: benim M2, 127b yaşın döken: başın kesen M1
128 -M3, 128a varup: vardum M2, 128b bu 'aqlumı: ben 'aqlım M2
129 -M3, 129a Düşmânıñı: Düşmânın M2, 129b Sen dağı luţf eyle kızuñ: Luţf idüp kızın virgil M2
130 -M3, 130b hem -M2
131 -M3, 131a Mâlik: Melik M2, şâd: şâz M2, 131b içre ne 'acib ad: içinde pek büyük at M2
132 -M3, 132a hânümân: hân u mâl M2, 132b başını: başın M2
133 -M3, 133a işitdi: işitdi ol M2, 133b dili: dillerin M2

- 134 Eydür ey Melik yalandur bu kişi
 Һayr degül şer tâbi 'idür işi
- 135 Bâzırgānlık eyleyüp varmış idim
 Ben 'Alī'yi Mekke'de görmüş idim
- 136 'Alī gibi gelmedi bir pehlüvān
 Heybetinden kimse bulmazdı emān
- 137 Na'ra ursa biñ eri helāk ider
 Dīve ɗarb ursa 'aqlın ɗāk ider
- 92a M1 138 Düldül'e binse ɗuşansa Zülfiḳār
 Yedi yüz biñ leşker olur tārümār
- 6b M2 139 Her ne eṭrāfa kim ol seyrān ider
 Nice melikleri ser-gerdān ider
- 140 Baḫr-ı 'Ummān şehrine girmiş durur
 Yedi yüz biñ ɗahramān ɗırmış durur
- 141 ɗarb-ı dest ile yıkupdur Һayber'i
 Țoldurupdur ad ile baḫrı beri
- 142 Tañrı arslanı didi ol servere
 Kim yetişmişdür anuñ gibi ere
- 143 Ne ɗadar vaşf eylesem ben ḫaḳ durur
 Siz bilün [hem] öyle hiç er yoḳ durur
- 144 Bunı işitdi pehlüvān ol nā-bikār
 Elin uzatdı ɗılıca ol ḫımār
- 145 Meclisini Mālik telḫ eyledi
 Țaḳıyuban nice herze söyledi
- 146 Mālik eydür pehlüvān otur girü
 Bu ğarībün ɗatına girme girü
- 147 Eyle ɗaḳıdı 'Alīyyü'l-Murtaḫā
 Ol erenler serveri şīr-i Һudā

134 -M3, 134a yalandur: yalancıdur M2, 134b M2'de şöyledir: 'Alī başı degildür ɗon teşvişi

135 -M3, 135a vezin bozuktur, 135b 'Alī'yi: 'Alī M1

136 -M3, 136a pehlüvān: pehlivān M2

137 -M2/-M3

138 -M3, 138a Binse ɗuşansa: binüp ɗuşanı M2, 138b leşker olur tārümār: leşkeri öldürür söker M2

139 -M3, 139a kim: -M2, 139b melikleri: mālīkleriñ M1

140 -M3, 140a girmiş durur: girmiş idi M2, 140b M2'de şöyledir: Buncılayın elli dört biñ pehlüvān ɗırmış idi

141 -M3, 141 M2'de şöyledir: Țarb-ı destür ile yıkıp durur Һayarı / Āh ider zarbindan ins ü perī

142 -M3; 142a arslanı: arslanı M1, servere: serveri M1; 142b anuñ gibi: ancılayın M2

143 -M3, 143 M1'de şöyledir: Dilüm anuñ vaşfına ɗadır durur / Şöyle bilürmege ḫāzır durur

144 -M3, 144a vezin bozuktur, 144b M1'de şöyledir: El ɗılıca ne uzatdı nāgehān

145 -M3, 145a Meclisini mālīk telḫ: Melik sencilisi tenḫā M2, 145b Țaḳıyuban nice: Țaḳıyup gel be M2

146 -M3; 146a Mālik: Melik M2; 146b girme: gelme M2, girü: berü M2

147 -M2/-M3

- 148 ‘ Alî eydür devletüñ olsun mezîd
Key yalancıdur bu sözde bu bedîd
- 149 Dilerüm meydâna çıķam başa baş
Buniñ ile cenge ceng idem şavaş
- 150 Gösterem erlik nişâmı kıandadır
Hem ‘ Alî’ nün adı sanı kıandadır
- 7a M2 151 Mâlik eydür ey bâzergân ebsem ol
Delü olduñ ‘ aqlına bir çäre bul
- 152 Bâzergân meydân eri kıanda ola
Girse meydân içre ser-gerdân ola
- 153 ‘ Alî eydür kim helâl olsun kıanum
Ger ölürsem al atum ile tonum
- 92b M1 154 Hıoş temâşâ noldı ‘ âlem eslemez
Ben ölürsem kimse kıanum istemez
- 155 Ol Melik işbu söze hayrân olur
Dir ki ne heybetlü bâzergân olur
- 156 Çünkü Mâlik virdi destür anlara
Hıoş şalavât idelüm Peyğamber’e
- 157 ‘ Alî çıķdı Düldül’e karşı gider
Zülfikâr’ ını yanına berk ider
- 158 Didi kim saña şıgındum yâ İlah
Luţfuñ irsün ey keremlü pâdişâh
- 159 Ey Hudâyâ sen bilürsün hâlümü
‘ Âkıbet hayra irişdür yolumu
- 160 Ya *ğıyâşel’l-müsteğîsin* el-emân
Sen ‘ inâyet kııl bize yâ Müste‘ân

148 -M3, 148a ‘ Alî: Mâlik M1

149 -M3, 148a Dilerüm: Dilerim M2, başa baş: baş başa M2; 149b Buniñ: Bunuñ M2, cenge ceng idem şavaş: idelüm bir dem şavaşa M2

150 -M3, 150a 150a kıandadır: kıandur M1, 150b sanı: şadı M2

151 -M3; 151a Mâlik: Melik M2, bâzergân: bâzırgân M2; 151b Delü: Deli M2, ‘ aqlına: ‘ aqla M1, çäre: bäre M2

152a Vezin bozuktur. 152a Bâzergân: Bâzırgân M2/M3, ola: ol M1; 152b meydân içre: meydâna M2

153a kıanum: kıanım M2; 153b Ger: Girü M1, Ger: Eger M2, al: -M3, al: alın M2, atum: atım M2

154a M2 ve M3’de şöyledir: Bir ğarîbem kimse kıanım istemez 154b M2’de şöyledir: Hıoş temâşâ olduğum cânım istemez, 154b M3’te şöyledir: Hıoş temâşâ noldı canuñ istemez

155b Dir: Didi M2, ki: -M2/-M2, bâzergân: bâzırgân M2/M3

156a Çünkü mâlik: Melik çünkü M2, virdi destür: destür virdi M3; 156b M3’de şöyledir: Vir şalavât sen ‘ ışık ile Aħmed’e

157b Zülfikâr’ ını yanına: Zülfikâr’ ın yanında M3, Zülfikâr’ ını yanına: Zülfikâr’ ı belinde M2

158a yâ İlah: İlahî hâlîmi M3, 158b Luţfuñ: Luţf M2, keremlü: keremli M3

159a bilürsün: bilürsün M2, irişdür: eyle M2

160 -M2, 160a *ğıyâşel’l-müsteğîsin*: yardım isteyenlerin yardımcısı.

25a M3	161	Her ne kim yazduñ ezelden olısar Luţfi qahrı hayr u şer hep geliser
	162	İşimüz hayr eyle ey Settâr-ı Rab Rağmetüñi kıılırız bugün taleb
	163	Böyle didi Düldül'e oldı süvâr Aldı qalqanı yanında Zülfıqâr
7b M2	164	Bindi ata 'azm-ı meydân eyledi Girdi meydân içre cevlan eyledi
	165	Yedi yüz biñ kişi çıkdı qal'adan Tolmuş idi hâlk ile burc u beden
	166	Qalb-be-qalb olup turlardı kamu Diñle bu şir'in kelâmı ey 'amû
	167	Bir fili meydâna çün getürdiler Pehlüvânıñ altına yitürdiler
	168	Pehlüvân çün bindi fil arqasına Key nazâr qıl hoqqabâzuñ tasına
	169	Ol la'îñün seksen arşun qaddı var Göz irişmez şanki bir yüksek minâr
93a M1	170	Yüz bahadur gürzüli getürdiler Zür-bâz ile eline hem virdiler
	171	File çangal urdı meydân izledi Yidi yüz biñ er buları gözledi
	172	Pehlüvân irdi 'Alî'nüñ qatına Bağdı anuñ yarağına yatına
	173	Didi kim ey hâlini bilmez kişi 'Aqluñı dir kim yañulduñ bu işi
	174	Gel elümi öp ki âzâd eyleyem Yoğsa başuñu kesem ad eyleyem

161 -M2, 161a olısar: gelüser M3, 161b geliser: olısar M3
162ab M2'de yer değıştirmiştir. 162a Settâr: Tettâr M2, işimüz: işimiz M3, hayr: hayır M2, ey: -M2;
162b Rağmetüñi: Rağmetüñ M2, bugün: dün gün M3
163 -M1, 163a didi: deyüp M2, 163b yanında: yanına M2
164a Bindi: Tebdi M3, ata: atın M3, ata: Düldül'e M2
165b Tolmuş: Dolmuş M2, hâlk ile: hâlka M1
166 -M2, turlardı: dururlardı M1, kamu: 'amû M1; 166b kelâmı: kelâmın M1
167a meydâna çün: merdân alup M3, Bir fili meydâna çün: Meydân içre filini M2; 167b altına: eline M2, yitürdiler: yetürdiler M1/M2
168a Pehlüvân: Pehlivân M1, çün: çü M1; 168b Key: Pes M1/M2, hoqqabâzuñ: hoqqazuñ key M3
169a seksen arşun: seksân arşın M2
170 M2'de şöyledir: Pehlüvân'ın kürsünü getürdiler / Nüh-ribâzla hem eline virdiler
171a File çangal urdı: Fil ile gitdi M2, çangal: cenk M3; 171b Yidi: Yedi M1
172a irdi: irdi çün M2, 172b yarağına yatına: kılıcına atına M2/M3
173b Aqluñı: Aqlını M2/M3, dir: dar M2, yañulduñ: na geldüñ M2, yañulduñ: yañılduñ M3
174a elümi: elimi M3, elümi: elim M2, ki âzâd: seni âzât M2; 174b başuñu: başını M3/M3, ad: at M2

- 7b M2 25b M3
- 175 ‘ Alî eydür herzeyi ço ey la‘ in
Kullarına Hâk Te‘ âlâ‘ dur mu‘ in
- 176 Ol baña nuşret vire kanuñ dökem
Ey la‘ in fırsat vire başın kesem
- 177 Hâmle kıl kim er biline âşikâr
Yoğsa boynuña uraram Zülfikâr
- 178 Vey ki kaçıldı işidüp ol kâfir
Eyle haykırdı gözinden kan döker
- 179 ‘ Alî ile cenge başladı la‘ in
Karşu virdi kalğan aña ol emîn
- 180 Tağa beñzer gürzi[ni] aldı ele
Yire urdı yidi kat yiri dele
- 181 Gürzi havle kıldı nefsi tokıdı
‘ Alî ol dem ism-i a‘ zam okıdı
- 182 Ditredi kalğan la‘ inüñ darbına
Key nazâr eyle bularuñ darbına
- 183 *Ṭarfetü’l-‘ayn* içre indi Cebrâ’îl
‘ Alî birle tutdı kalğan öyle bil
- 184 Gürz tokıdı şıçradı düşdi yire
Vir şalavât ‘ aşk ile Peyğamber’e
- 185 ‘ Alî’ye hergiz irişmedi zarâr
Cân ile diñle bu sözi mu‘ teber
- 186 Pes çevirdi atını şîr-i ‘ Alî
Ol la‘ ine hâmle kıldı ol velî
- 187 Yâ Muhammed didi haykırdı ‘ Alî
Zülfikâr’ı havle itdi ol velî

175a herzeyi: herze ey M3

176a nuşret: fırsat M2/M3; 176b Ey la‘ in fırsat vire başın: Añca aña a‘ zâların hep M2, fırsat vire başın: başuñu boynuñı M3

177a kim er biline: er isen sen M1, kim er biline âşikâr: erlik kimde biline M2; 177b Yoğsa boynuña uraram: Yoğsa boynuñ vururam M3, Yoğsa boynuña uraram: Yoğsa başuñı keşem urum M2

178a Vey ki: Eyle M1, işidüp: işitdi M1, kâfir: küffer M1/M3; 178b Eyle: Öyle M3, döker: açar M3, 178b M2’de şöyledir: Öyle çığırdı kulaklar itdi şağır

179 -M2/-M3

180 -M1, 180a gürzi[ni]: kürsiyi M2, 180b Yire urdı yidi kat yiri: Yere ursa yedi kat yeri M2

181 -M1, 181a Gürzi: Kürsini M2, nefsi: nefsin M2, tokıdı: dögdü M2

182 M1’de şöyledir: Ol ağar (.....) tokıdı kalğana / (.....)‘ Alî almadı anı ‘ aynına, 182a kalğan: kalğanı M2, la‘ inüñ darbına: la‘ in zâbından M2; 182b eyle: kıl M2, bularuñ darbına: bunuñ harbinden M2

183 -M1, 183b kalğan: kalğanı M2, öyle: şöyle M2; Ṭarfetü’l-‘ayn: Çok kısa zaman dilimi.

184 -M1, 184a Gürz: Göz M2, yire: yere M2

185 -M1/-M2

186 -M2/-M3

187a Yâ Muhammed didi haykırdı: Üzengi üzre geldi M1, haykırdı: çığırdı M2; 187b itdi: kıldı M2, Zülfikâr’ı havle itdi: Ol la‘ ine kılıç urdı M1

	188	Şöyle çaldı kellesine bir kezın İki şağ itdi fil ile ol güzın
	189	Bunı gördi cümle kâfir begleri ‘İbret itdi ol cehennem itleri
8b M2	190	Na‘ ra urdı ol ‘Alıyyü’l-Murtażā Uş ‘Alı benem didi şır-i Hüdā
93b M1	191	Mekke’den geldim Melik başın kesem Dıne gelmeyenlerüñ başın kesem
	192	Begler eydür ey Melik durma emın Dönmez iseñ başımız alur hemın
26a M3	193	Şāh buyurđı kim naķāre çaldılar Söyleyen kişı ‘Alı’dür bildiler
	194	Mālik eydür yüz biñ er seçün tamām Her birisi pehlüvān olsun benām
	195	Yüz biñ er seçildi çıķdı kal‘ adan Kulunuñ kaydın görür ol Yaradan
	196	Ol ‘Alı’nüñ üstine kıldı ğulüvv Cān ğulağıñ tüt sen ey [hem] baht[u]lu
	197	Öyle na‘ ra urdı ol şır-i Hüdā Mekke’ye irişdi ol bañ-ı cüdā
	198	Düldül’e binüp şalardı Zülfikār Mu‘cizāt-ı Aħmed idi āşikār
	199	Kışneyüp Düldül şalardı kıçımı Kime doķunsa dökerdi içini

188a Şöyle: Öyle M2/M3, kezın: güzın M1; 188b şağ: şağ şağ M2, ol güzın: kend’özin M1
189a gördi: işitdi M2, begleri: beyleri M2; 189b itdi: aldı M2/M3, itleri: beyleri M2, itleri: segleri M3
190a urdı: verdi M1, ol -M1, ol: çün M3; 190b Uş ‘Alı benem: Ben ‘Alı’yem M2, şır-i: ol şır-i M2, Uş ‘Alı benem didi: depredür bülbül M1
191a geldim: geldüm M2, kesem: kesmege M2; 191b gelmeyenlerüñ başın kesem: gelmeyenlerin kanın dökmeye M2
192a Begler: Beyler M2, ey melik: melige M3, durma: derdüme M1, emın: hemın M2; 192b Dönmez: Durur M1/ M2, alur hemın: gider hemān M2
193a Şāh: Hüküm M3, Şāh: Hüküm M2, buyurdu: eyledi M2, naķāre: na‘ ra M2, naķāre: naķār M3; 193b Söyleyen: Bu gelen M2
194a Mālik: Melik M2, 194b benām: tamām M1
195a er seçildi çıķdı kal‘ adan: eri seçdiler çıķdı revān M3, seçildi çıķdı kal‘ adan: seçün çıksun aradan M2; 195b kulunuñ: kulunuñ M2, ol: her M1, ol -M2
196a ‘Alı’nüñ: velinüñ M3, Ol -M2, üstine: üstüne M2, kıldı ğulu: itdiler ğulvi M2; 196b ğulağıñ tüt sen ey [hem] baht[u]lu: kulağıñ dut bu sizi ey (.....) M1
197a urdı: vurđı M3, urdı: urur M2; 197b bañ-ı cüdā: görkölü fezā M2, cüdā: Hüdā M3
198a binüp şalardı: haykır şaldı M3, 198b Mu‘cizāt-ı Aħmed idi: Mu‘cizātı Aħmed’e itdi M2
199 -M2, 199b dökerdi: delerdi M3

- 200 Yardım iderdi melâ'ikler bile
Her ne maşşüduñ var andan dile
- 201 Bir dem içre yüz biñ er oldı helāk
Bağdı Mâlik gördi 'aqlı oldı hāk
- 9a M2 202 Mâlik el şaldı yürin dir 'askere
Bir şalavât virelüm Peyğamber'e
- 203 Altı yüz biñ er gülüvv kıldı kamu
'Alî'den yaña yürürdi ey 'amü
- 204 Meymene vü meysere kılup cenāh
Cümlesi andan girdi pür-silāh
- 205 'Alî eydür yā *İlāhe'l-ālemîn*
Sen bilürsün kamu derdüñ merhemîn
- 206 Ol Resül'ün mu' cizātı haqqıçün
Hem anuñ şavm u şalātı haqqıçün
- 94a M1 207 Sen emîn tut yā *emānü'l-hālikîn*
Bu hatalı yerde sen ol mu' ayyin
- 208 Böyle diyüp na'ra haykırdı 'Alî
Zülfikār'ı tutdı muhkem ol velî
- 209 Şağa şola Zülfikār'ı döndürür
Kāfiri toprağa biñ biñ indirür
- 26b M3 210 Her çalımda kırk arşun uzar idi
Her ne kime toğunur bozar idi
- 211 Gördiler kan içre başlar hord u hām
Na'ra urur dem-be-dem *hayrü'l-enām*
- 212 Şol kadar ceng eyledi şîr-i Hudā
Yavlağ üşendi 'Alîyyü'l-Murtażā

200a iderdi: iderlerdi M2; 200b maşşüduñ: maşşüdüñ M2, var: var ise M2, andan: anda M1, dile: bula M2

201a yüz biñ: biñ yüz M2, er: -M2; 201b mâlik: melik M2, gördi: -M2, hāk: helāk M2

202a Mâlik: Melik M2, yürin: yürün M1/M2, dir: -M1/-M2, 'askere: leşkere M1/M2; 202b virelüm: idelüm M2, virelüm: 'aşk ile M1

203a ğulu kıldı: şundular M2; 203b yürürdi: yürüdi M3, yürürdi: yürüdüler M2

204 -M2/-M3, silāh: şilāh M1

205a İlāhe'l-ālemîn: Âlemlerin Rabbi. 205b bilürsün: bilürsin M2, kamu: cümle M2, derdüñ: derdüñ M2, merhemîn: çâresin M2;

206 -M2, 206b M3'te şöyledir: Sen mu' in ol yaradılan haqqıçün

207 -M2/-M3, 207a emānü'l-hālikîn: iş yapanların güvencesi, 207b Vezin bozuktur.

208a diyüp: deyüp M1/M2, haykırdı: urdı M3, haykırdı: çağırdı M2

209b toprağa biñ biñ: biñ biñ toprağa M1

210a vezin bozuktur. 210a çalımda kırk: şalım kırkar M2, çalımda: hamlede M3; 210b ne kime toğunur: tarafa döndürür M2, ne kime toğunur: neye toğunursa M1

211a içre başlar hord u hām: içinde hordumân M2, Gördiler: Gevdeler M1, başlar: -M1; 211b hayrü'l-enām: yaratılmışların hayırlısı.

212b üşendi: işinde M1, üşendi: uşvi M2

- 213 ʿ Āciz oldı ol erenler serveri
Dilde tekrār eyledi Peygamber’i
- 214 Hāḡ Çalap emr eyledi Cebrā ’il’e
Didi Resūl ʿ Alī’ye varsun bile
- 215 Muştafā’ya geldi Cebrā ’il emīn
Didi kim yā *rahmeten li’l-’ālemīn*
- 9b M2 216 Key zebūn oldı ʿ Alī’ye çāre ḡıl
Üzerinden kāfiri āvāre ḡıl
- 217 Allāh emriyle Resūl bindi ata
Hem otuz üç biñ şaḡābe bā-şafā
- 218 Hem Resūl’ün ʿ ālemin getürdiler
Ṭarfetü’l-’ayn içre yola girdiler
- 219 Yarduruldı karşıu geldi yidi ḡat
Muştafā’nuñdur işbu mu’ cizāt
- 220 Ceng içindeydi ʿ Alīyyü’l-Murtażā
İrişüp geldi Muḡammed Muştafā
- 221 Hāḡ Resūl’ün karşıdan gördi ʿ Alī
Göñli şād olup sevindi ol velī
- 222 Düldül üzre na’ ra urdı ra’ dvār
Şanki berḡ idi elinde Zülfiḡār
- 94b M1 223 Cümle aşḡāb anda tekbīr itdiler
Vir şalavāt ʿ ışḡ ile gör nitdiler
- 224 Kāfir ile ḡıldılar ceng [ü] cidāl
Gör ki neyler ol Ḳadīm ü Lāyezāl
- 27a M3 225 Kāfirün cānına ḡıldılar ʿ azāb
Gevdeden başdan görünmezdi türāb
- 226 Ḳan ile sīlāb idi meydān içi
Ḳalmadı hep ḡırdılar ulu küçi

213b Dilde: Dile M1

214a Çalap: Te’ālā M2, 214b ʿ Alī’ye: -M1

215b Raḡmeten li’l-’ālemin: Ālemlere rahmet.

216a oldı: -M2; 216b Üzerinden: Üzerinde M2, āvāre: ḡavle M2

217a Allāh emriyle: Mevlā emir eyledi M2; 217b Hem: -M2, bā-şafā: bile M3

218a getürdiler: götürdiler M3, 218b Ṭarfetü’l-’ayn: Ṭarfe’ayn M1, Ṭarfetü’l-’ayn: Ol sā’atde M2, Ṭarfetü’l-’ayn: Çok kısa zaman dilimi.

219a yidi: yedi M1/M2, 219b Muştafā’nuñdur: Muştafā’nuñdur M3

221a Resūl’ün: Resūl’ün M3, Resūl’ün: Resūl’ün M2; 221b Göñli: Göñlü M3, şād: şāz M2/M3

222a urdı: urur M1/M2, ra’ dvār: ra’ dhāk M1; 222b berḡ idi: yaḡdı

223a tekbīr: secde Tañrı’ya M2, 223b gör nitdiler: görindiler M1/M2

224a cidāl: ḡıtāl M2/M3, 224b ol Ḳadīm ü Lāyezāl: oldı Bī-zevāl M2

225a Kāfirün: Kāfirün M2/M3, 225b başdan görünmezdi: görünmez oldı, görünmezdi: gözükmeydi M3

226 -M2, 226a sīlāb idi: sil oldı M3, 226b M1’de şöyledir: Baş ile gevde dolu idi ḡan içi

- 10a M2
- 227 Çünkü kâfirden tamar götürdiler
Cümlesinüñ işini bitürdiler
- 228 Mâlik'e karşı revân oldu 'Alî
Zülfikâr [i]tdi havâle ol velî
- 229 Ol Melik çağırdı eydür el-amân
Dinüñe girdim senüñ yâ pehlüvân
- 230 Gözlerinden Mâlik'ün öpdi 'Alî
Şefkat itdi ol erenler serveri
- 231 Aluban geldi Muhammed çatına
Hoş hayât irdi anuñ emvâtına
- 232 Çünkü bakdı Hağ Resül'ini görür
'Işık ile önünde imân getürür
- 233 Ol didi kim Tañrı birdür sen Resül
Cân ile geldüm dînine ey vuşül
- 234 Bî-riyâ 'arz eyledüm imâna ben
Hağ yolunda oyanayum ben u cân
- 235 Bâkî on biñ er müselmân oldılar
Mâlik ile dîn [ü] imân buldılar
- 236 Cümle erkân şalavât öğrendiler
Terk idüp bâtıl dîni öğrendiler
- 237 Başladılar yapmağa mescid minâr
Rağmet olsun canlarına yâdigâr
- 238 Kâmusınuñ derdine oldu devâ
Cümlemüzüñ hâceti olsun revâ
- 95a M1
- 239 Yine Mekke 'azmin itdi Muştafâ
Cümle aşhâb [ol] 'Alîyyü'l-Murtażâ

227a kâfirden tamar: kâfirün tamaruñ M2, kâfirün: kâfirden M1
228a Mâlik'e karşı revân oldu: Melik karşıdan geldi ey M2, oldu: geldi M3; 228b Zülfikâr: Zülfikâr'ı M1, havâle: havle M2
229a Melik: Mâlik M3, 229b Dinüñe: Dinine M2, girdim: girdüm M2
230 -M2, 230 M3'te şöyledir: 'Alî öpdi gözlerinden Mâlik'ün / Didi ey ey Mâlik kabül olsun
231b irdi: yardı M1
232b önünde: erkenden M2
233a Ol didi kim Tañrı birdür sen: Didi Tañrı birdür sen Hağ M2, Ol didi kim Tañrı birdür sen: Didi kim ol Tañrı'dur Hağ M3; 233b Cân ile: 'Işık ile M3, geldüm dînine ey vuşül: girdüm bu göge ey uşül M1, geldüm dînine ey vuşül: girdüm bu yola yüz uşül M3
234 -M2/-M3, 234b cân: cân u hem M1
235 -M3, 235a müselmân: müslimân M2, 235b Mâlik ile dîn [ü]: Cümlesi dîn ile M2
236 -M2/-M3, 236a "erkân" metinde "erkânı" şeklindedir, vezin gereği "erkân" olarak okunmuştur.
237 -M2/-M3
238 -M3, 238b Cümlemüzüñ: Cümlesinüñ M2, olsun: oldu M2
239 -M2, 239a Mekke 'azmin: Mekke'ye 'azm M2

- 240 Cümleñüñ hâceti oldı tamām
Bunda hatim oldı hemān
- 241 Fā‘ ilātün fā‘ ilātün fā‘ ilāt
‘Işık ile vir Muştafā’ya şalavāt

SONUÇ

Bu çalışmada, şairi bilinmeyen manzum bir Hz. Ali Cenknâmesi’nin tenkitli metni oluşturulup incelemesi yapılmıştır. Hz. Ali’nin Melik adlı ateşperest bir padişahla olan mücadelesinin anlatıldığı hikâyenin üç nüshasına ulaşılmıştır. Eserin 06 Mil Yz A 7837/1 arşiv no.lu nüshasında (M2) oldukça fazla miktarda imla, anlam ve vezin bozukluğu olduğu görülmektedir. Birçok beyte ancak diğer nüshalarla karşılaştırıldığında anlam verilebilmektedir. M2 nüshasının istinsah tarihi 1840’tır. 06 Mil Yz A 6933/2 arşiv no.lu nüsha (M1) ise gerek beyit sayısı gerekse beyitlerin vezin ve anlam bütünlüğü cihetiyle en önde olan nüshadır. İstinsah tarihi 1812’dir. 06 Mil Yz A9260/2 arşiv no.lu nüshanın (M3) ise istinsah tarihi bilgisi mevcut değildir.

Nüshaların istinsah tarihi 19. yüzyıldır. Cenknâme’nin, Eski Anadolu Türkçesi Dönemi’ne ait kelimeler ve o döneme ait şekil özellikleri ihtiva etmesi, 14 veya 15. yüzyılda yazıldığı ihtimalini güçlendirmektedir; ama yine de kesin bir yüzyıl söylemek mümkün değildir. Nüshalarda imla birliği yoktur. Bu durum, nüshaların istinsah tarihi ile metnin telif tarihi arasındaki uzun zaman diliminden kaynaklanmaktadır. Muhtemelen müstensihler yaşadıkları dönemin imla özelliklerini metinlere az da olsa yansıtmışlardır. Cenknâme’de “aklın çâk itmek”, “aklunu dirmek”, “iman getirmek” gibi birçok deyim kullanılmıştır.

Cenknâme’de olağanüstü durumlara da rastlanmaktadır. Hz. Ali Melik’le savaşırken binlerce askere tek başına karşı koymuştur. Ayrıca, Hz. Ali Melik’in şehrine giderken altı aylık mesafeyi altı günde almıştır. Bu olağanüstü durumlarla Hz. Muhammed’in mucizesi arasında ilgi kurulmuştur. Zaman-yol gerçekliğine uyulmaması ve Hz. Ali’nin tek başına binlerce askere karşı koymasının, Hz. Muhammed’in mucizesi olduğu ifade edilmiştir. Hikâyedeki olağanüstü eylem ve durumlar, Hz. Muhammed’in mucizesiyle bağdaştırılarak akla yatkın hale getirilmeye çalışılmıştır.

Cenknâme’deki dikkat çeken diğer husus, toplumsal yaşama dair bilgilerdir. Hikâyenin vaka zamanı Hz. Muhammed’in peygamberlik görevini ifa ettiği dönemdir. Hikâyede bu döneme ait şehir hayatı, savaşların tertibi ve savaşlarda kullanılan aletler ve müzik aletleri ile ilgili bilgilere de ulaşılabilmektedir.

Cenknâme genel hatlarıyla klasik Hz. Ali cenknâmeleriyle benzerlik göstermektedir. Klasik cenknâmelerde olduğu gibi hikâyede Hz. Muhammed ashabıyla sohbet etmektedir, sohbet sırasında Yemenli Arap gelip bir sorunu dile getirir. Sorun ortaya konduktan sonra sorunun halli için Hz. Ali görevlendirilir. Hz. Ali sorunu gidermek için yola çıkar ve karşısında gayrimüslim bir padişah ve halkı vardır. Hz. Ali padişahı yener ve padişah ile halkı Müslüman olur. Hz. Ali cenknâmelerinin asıl hedefi, İslamiyet’i yayma düşüncesidir. Dolayısıyla cengin başlamasının sebebi ne olursa olsun asıl gaye, insanların Müslüman olmasını sağlamaktır. İncelediğimiz Cenknâme de bu özelliği taşımaktadır. Hikâyenin

240 -M1/-M3, 240b Vezin bozuktur.

241 -M3, 241b M2’de şöyledir: Vir şalavāt Muhammed’e eş-şalāt

sonunda Melik ve halkı Müslümanlığı seçmiş, okuyucuya Müslümanlığı seçme ve Müslüman olmanın büyük bir kazanım olduğu mesajı verilmeye çalışılmıştır.

Cenknâme'deki olay örgüsü, ateşperestlik ile İslamiyet çatışması üzerine kuruludur. İslamiyet'in ateşperestlikten üstün olduğu düşüncesi, ateşperest olan Melik'in Hz. Ali'ye mağlup olması ve hikâyenin sonunda Melik ve halkının Müslümanlığı seçmesiyle perçinlenmiştir.

Klasik cenknâmelerde olduğu gibi çalışmamıza konu olan Cenknâme'de de mevcut problemi çözmek için Hz. Ali'nin kılık değiştirdiği görülmektedir. Hz. Ali hikâyede Melik'e kendini bezirgân olarak tanıtmış ve kimliğini gizlemiştir. Bu yönüyle de hikâye klasik cenknâmelere benzemektedir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, Nurettin (2002). "Kesik Baş Destanı" TDV İslam Ansiklopedisi, C. 25, s. 308-309.
- Aydın, Songül (2004). *Gazellerde Kafiye*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Muğla.
- Ceng-nâme-i Hz. Alî, 06 Mil Yz A 6933/2 Arşiv No.lu Yazma Eser, Milli Kütüphane, Ankara.
- Çetin, İsmet (1997). *Türk Edebiyatında Hz. Alî Cenknâmeleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Dâstân-ı Hazret-i Alî, 06 Mil Yz A 9260/2 Arşiv No.lu Yazma Eser, Milli Kütüphane, Ankara.
- Demir, Necati; Erdem, Mehmet Dursun (2006). "Türk Kültüründe Destan ve Battal Gazi Destanı", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 1/1 Summer 2006.
- Devellioğlu, Ferit (2000). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- Dilçin, Cem (2016). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, Cem (2013). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ebu'l-Kâsım Süleyman İbni Ahmed et-Taberânî (1404/1983). *El-Mu'cemu'l-Kebîr Mektebetu İbni Teymiye*, c.11, Kahire.
- İpekten, Haluk (2016). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Küçük, Serhat (2014). *Ali-İfrit Cenknâmesi*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Menâkıb-ı Hazret-i Alî, 06 Mil Yz A 7837/1 Arşiv No.lu Yazma Eser, Milli Kütüphane, Ankara.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1989). *Türk Folklorunda Kesik Baş (Tarih-Folklor İlişkisinden Bir Kesit)*, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Öztürk, Aslıhan (2018). "Bilinmeyen Bir Hz. Ali Cenknâmesi", *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu* (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı.

Pala, İskender (2011). *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Kapı Yayınları.

Parlatır, İsmail (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Ankara: Yargı Yayınevi.

Şengül, Mehmer Bakır (2010). “Romanda Mekân Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, Volume 3/11, Spring 2010.

İnternet Kaynakları

<https://www.luggat.com/bahr-i%20umman/1/1>

<http://www.lugatim.com/s/berbat>

<http://www.lugatim.com/s/nakkare>

Çatışma beyanı: Makalenin yazarları bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederler.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.